

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav románských studií

Bakalářská práce

Marta Argalášová

Osvícenství na Apeninském poloostrově na příkladu

Cesare Beccarii a Antonia Genovesiho

Enlightenment on the Apennine Peninsula Shown on the Example of
Cesare Beccaria and Antonio Genovesi

Praha 2014

Vedoucí práce: ThDr. et Mgr. Pavel Helan, Th.D.

Poděkování:

Ráda bych touto cestou poděkovala ThDr. et Mgr. Pavlu Helanovi, Th.D., za odbornou pomoc při zpracování této bakalářské práce, zejména za cenné rady a čas, který mi věnoval.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 20. dubna 2014

.....

Marta Argalášová

Abstrakt

Předmětem této bakalářské práce je osvícenství na Apeninském poloostrově. Její úvodní část se zaměřuje na charakteristiku osvícenství jako hnutí, sleduje jeho počátky, průběh i klíčové osobnosti. Následuje popis situace osmnáctého století a osvícenských reforem, které se uplatnily na území Apeninského poloostrova. V dalších dvou částech se práce zaměřuje na dvě konkrétní osobnosti italského osvícenství, Cesare Beccariu a Antonia Genovesiho, na jejich životy, jejich filozofii a stěžejní díla, a také na jejich vliv na budoucí generaci reformátorů.

Klíčová slova

Osvícenství, Itálie, Beccaria, Genovesi, právo, Milán, Neapol

Abstract

The subject of this bachelor thesis is the Enlightenment on the Apennine Peninsula. Its introductory part focuses on the characteristics of Enlightenment as a movement, it tracks the Enlightenment's beginnings, its development and its essential figures. After this part follows a description of the situation in the eighteenth century and the enlightened reforms that took place in the area of the Apennine Peninsula. In the two subsequent parts the thesis focuses on two particular personages of the Italian Enlightenment, Cesare Beccaria and Antonio Genovesi, on their lives, their philosophy and their main works, and also on the influence that they had on the future generation of reformers.

Key words

Enlightenment, Italy, Beccaria, Genovesi, law, Milan, Naples

OBSAH

Úvod	7
1 Období osvícenství	9
1. 1 Teoretické začátky, praktický vývoj a bouřlivé následky	9
1. 2 Osvícenské tendence na území dnešní Itálie	15
1. 2. 1 Situace v 18. století	16
1. 2. 2 Cesta ke změnám	17
1. 2. 3 Krize ancien régime	18
2 Osvícenství v severní Itálii: Cesare Beccaria	21
2. 1 Životopisný medailonek.....	21
2. 2 Beccariova filozofie	24
2. 2. 1 Inspirace předchůdci	25
2. 2. 2 Nespravedlivá spravedlnost	26
2. 2. 3 O trestu smrti.....	28
2. 3 Vliv Beccariova díla na moderní kodifikace	30
3 Osvícenství v jižní Itálii: Antonio Genovesi	32
3. 1 Životopisný medailonek.....	33
3. 2 Genovesiho filozofie	35
3. 2. 1 Genovesiho inspirace	36
3. 2. 2 Genovesi antiklerikál	38
3. 2. 3 Genovesi ekonom.....	39
3. 2. 4 Genovesi právní teoretik	41
3. 3 Genovesiho následovníci	44
4 Komparace prací Cesareho Beccarii a Antonia Genovesiho	46
Závěr	52

Riassunto	54
Summary	56
Resumé	58
Seznam použité literatury	59
Seznam elektronických zdrojů	62

Úvod

Osmnácté století je obdobím velkých změn v chápání světa jako celku, fungování společnosti jako organismu, ale i postavení člověka jako jedince, individua stojícího mimo všeobecně přijímanou dogmatickou pravdu. Osvícenství je epochou, ve které můžeme pozorovat, jak krok za krokem nabývalo na rozměrech lidské vědění, a stejně tak uvědomování si vlastního bytí. Začínají se formovat lidská práva, moderní ekonomické teorie, ve státní správě se občan začíná pomalu stávat partnerem, a nikoliv jen prostým článkem v mašinérii feudálního státu. Cena lidského života po letech utlačování a degradace konečně stoupá.

Tento obrat, prakticky o sto osmdesát stupňů, v chápání života jednotlivce i celé společnost se nevyhnul ani území dnešní Itálie, i zde se zrodily velké myšlenky a velcí myslitelé. Mezi tyto patří bezesporu Cesare Beccaria a Antonio Genovesi, první Lombardčan s krví šlechtice, druhý kněz pocházející z chudého Neapolska. Cílem této práce není tyto dvě osvícené osobnosti srovnávat se jmény tradičně s osvícenstvím spojovanými, jako jsou Charles Louis Montesquieu či Jean Jacques Rousseau, ale představit jejich dílo v kontextu historické Evropy i pomalu se formující Itálie, poukázat na vliv, který oba měli na vývoj společnosti, práva, spravedlnosti i jiných oblastí. Osvícenství na Apeninském poloostrově je ve stínu „slavnějších“ období této oblasti, ať už jde o *Risorgimento* či události válečného odboje, často opomíjenou epochou, přestože Itálie má v tomto ohledu historikům i encyklopedistům co nabídnout.

Téměř na pováženou je míra pozornosti, která se těmito dvěma velkým osobnostem věnuje, a která se zrcadlí v množství dostupných pramenů týkajících se jejich života i díla. Je s podivem, že dva myslitelé, jejichž teorie ovlivnily ve své době doslova celou Evropu, se dočkali tak malého uznání, což platí u Antonia Genovesiho dvojnásob, neboť jeho jméno se objevuje prakticky vždy jen v souvislosti s ekonomikou a ve sbornících právní teorie, a to i italských, bychom jej hledali jen marně.

První část práce slouží jako uvedení do problematiky řešící otázku, co je osvícenství, čím je toto období významné, mapuje jeho trvání a snaží se postihnout jeho stěžejní myšlenky. Následně se práce zaměřuje na situaci osmnáctého století na území Apeninského poloostrova. Pozornost je věnována situaci předcházející myšlenkové revoluci, popisuje stav v jednotlivých oblastech, které se vlivem kulturní i administrativní roztržitosti od sebe velmi lišily.

Následující část se zaměřuje již na konkrétní osobnost osvícenské severní Itálie, Cesareho Beccariu. Tato figura dominuje ve většině učebnic právní teorie i právních dějin. Šlechtici, který dokázal překročit svůj privilegovaný stín a rozhodl se věnovat vyššímu dobru, je přirozenoprávní teorie vděčná za mnohé, a proto se poměrně detailně soustředíme na jeho biografii a následně jeho dílo. Pojednáno je o Beccariových myšlenkových východiscích, následně pak o jeho díle, pro které je příznačná myšlenka lidské důstojnosti a spravedlnosti. Beccariův spis „*Dei delitti e delle pene*“ (O zločinech a trestech) je rozebrán s přihlédnutím ke dvěma z jeho nejvýraznějších poselství: spravedlnosti v otázce trestního procesu i trestání a problematice trestu nejvyššího. Nakonec se zaměříme na vliv, který měl tento lombardský filozof na moderní zákonodárství.

Ve třetí z hlavních kapitol se dostaneme od severu k jihu, od Lombardského šlechtice k Neapolskému učenici. Prostor věnovaný Antoniovi Genovesimu vyplňuje, podobně jako u Cesareho Beccarii, jeho životopisný medailonek, následně se práce soustředí na široký záběr jeho zájmů, který se rozpíná od antiklerikálních myšlenek a reformy sféry duchovenstva, přes základy moderní ekonomie, až k tématu, které je mu společné s Beccariou, tedy otázce spravedlnosti, zločinu, trestu, povinnosti a jurisdikce. Závěr kapitoly si potom klade za cíl prostřednictvím této osvícenské všestranné osobnosti představit několik dalších italských osvícenských myslitelů, kteří na jeho práci navázali a posunuli ji dále, a dokázat tak, že osvícenství na apeninském poloostrově se směle může zařadit do jakési pomyslné rodiny významných evropských revolucí myslí osmnáctého století.

Poslední kapitola je věnována krátké komparaci některých hlavních myšlenek, které najdeme u obou filozofů, a to za pomoci příkladů témat, ve kterých se jak Antonio Genovesi, tak Cesare Beccaria shodují, ale i prostřednictvím takových ukázek, které prokazují odlišný pohled na některé základní právní instituty.

1 OBDOBÍ OSVÍCENSTVÍ

„Osvícenství znamená vykročení člověka z nedospělosti, kterou si sám zavinil. Tato nedospělost rovná se neschopnosti používat svůj vlastní rozum bez cizího vedení. Sami jsme si ji zavinili! Vždyť její příčinou není nedostatek rozumu, ale nedostatek rozhodnosti a odvahy používat rozum bez cizího vedení. Sapere aude! Měj odvahu k použití vlastního rozumu! Takové je tedy heslo osvícenství!“¹

Immanuel Kant

Takto vymezil osvíceneckou myšlenku slavný filozof v roce 1784 ve svém článku hledajícím právě odpověď na otázku, co je osvícenství. Společenské hnutí, myšlenkový postoj, intelektuální proud, kulturní směr i životní filozofie – to vše můžeme podřadit pod pojem „osvícenství“, ono kantovské radikální „východisko“, které se v 18. století šířilo Evropou a proniklo až do Nového světa. Jako každý jiný myšlenkový proud se musel vyrovnat s historickou realitou, nezůstalo však jen u teorie, osvícenské teze byly brzy uvedeny do praxe, konstruktivní kritika vedla k nápravě. Jde o období naší historie, kdy se začal prosazovat rozum, právo a vzdělanost.

1. 1 Teoretické začátky, praktický vývoj a bouřlivé následky

Méně expresivně zabarvená definice Michela Foucaulta popisuje osvícenství jako „událost, nebo spíš řadu komplexních historických procesů, lokalizovaných v určitém bodu vývoje evropských společností.“² Dle Foucaulta je tedy osvícenství záležitostí ryze evropskou, a pokračujeme-li v jeho definici dále, dojdeme k tomu, že „zahrnuje prvky sociální změny, typy politických institucí, formy vědění, projekty racionalizace vědění a praxe, technologické přeměny“³, tedy týká se všech oblastí společnosti, snaží se s minulostí vyrovnat z hlediska ideového, filozofického, politického, ekonomického i kulturního.

Za kolébku osvícenství považujeme Anglii konce 17. století, pomyslnými otci, kteří stáli u jeho zrodu, pak jsou jistě osobnosti jako Francis Bacon, John Locke

---

¹ KANT, I. *Odpověď na otázku: Co je to osvícenství?* In Filosofický časopis, roč. 41, 1993, č. 3. str. 381.

² FOUCAULT, M. *Co je to osvícenství?* In Filosofický časopis, roč. 41, 1993, č. 3. s. 373.

³ Ibid

nebo Thomas Hobbes. Již v polovině století 18. se ale rozšiřuje do svého hlavního působiště, absolutistické Francie.

Osvícenství si klade za cíl vyrovnat se zpátečnickou minulostí, temnou gotikou, a především pak netolerantním barokem, které je charakterizováno vrcholícím protireformačním úsilím. Navazuje na antické vzory, které se vzhlíží v humanismu, lidském rozumu, přirozeném právu a svobodném projevu. Dle Jana Halady byla Francie ideální živnou půdou pro změny. Po smrti „krále slunce“ Ludvíka XVI. v roce 1715 byla tato země z dnešního hlediska prakticky v katastrofálním stavu, ať už z hlediska politického, tak vojenského, finančně se nacházela na pokraji krachu, neboť nefungující merkantilistická politika jen přispěla k jejímu obrovskému zadlužení. Klérus v této době panoval nebývale velkou mocí.⁴ Byla to právě církev, která řídila život obyčejného člověka – ne vlastní rozum, ale dogmatické pravdy a ideály prosazované „shora“. Po vzoru anglických myslitelů se proto francouzští filozofové pustili do boje „světla s tmou předsudků“⁵.

Jak již anglický název pro období osvícenství, tedy „Age of reason“, vypovídá, alfou i omegou tohoto období se stává lidský rozum. Jen on může rozhodovat o všech normách, ty, které byly vytvářeny po staletí, nejsou nic než přežitkem, který by měl přestat platit. Myšlenky, které se přes kanál La Manche šířily do Francie, přebírá v první řadě Voltaire (vlastním jménem François Marie Arouet), který svou ostrou a rozsáhlou kritikou nespravedlnosti a nevědomosti napadá jak představitele evropského panovnického dvora, tak představitele křesťanské církve.⁶ Jak říká výše zmiňovaný Jan Halada, osvícenci vystupují proti fanatismu, předsudkům, pověrám a proti nim staví rozum a víru v jeho možnosti, racionalistický přístup k výkladu skutečnosti.⁷ Tím také navazují na renesanci, stejně jako na antické vzory.

Víra v rozum, vycházející z anglického racionalismu, je u osvícenců spojena s vírou v pokrok, techniku, vědu. Dle jejich teorie je nejdůležitější identifikovat neduhy, které sužují společnost. Právě tato individualizace problému je klíčem k úspěchu,

---

⁴ HALADA, J. *Osvícenství: věk rozumu*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984. s. 9

⁵ Ibid, s. 18

⁶ HUBENÁK, L. *Nekorunovaný král Evropy F. M. Voltaire*. Banská Bystrica: Právnická fakulta univerzity Mateja Bela, 2004. ISBN 978-80-969078-3-0. s. 4

⁷ HALADA, J. *Osvícenství: věk rozumu*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984. s. 9

neboť jakmile je tento rozpoznán, řešení je nasnadě. Pokud se problém dostatečně vědecky analyzuje, stačí, aby se poznání stalo vlastním i osobám, které mohou nápravy dosáhnout. Zvyšováním vzdělanosti a šířením osvěty tedy mělo být jednoduše dosaženo nejen zlepšení kulturní, ale i hmotné úrovně společnosti.

Osvícenští představitelé se zpočátku (nutno říci, že téměř naivně) domnívali, že pro uskutečnění svých záměrů není vhodnějších prostředníků než osob z řad nejpopulárnějších – panovníků. Většina evropských panovníků si velmi rychle uvědomila, že osvěta začíná ovládat Evropu, a veřejně vystupovat proti jeho představitelům by jim veřejnost nenaklonilo. Filozofové této doby se tedy stávají jakýmsi „celebritami“, přízeň z řad nejvyšších jim byla vlastní, panovníci jim naslouchali i poskytovali útočiště. Tento přístup dal vzniknout představě filozofů, že panovníci jim nejen naslouchají, ale jsou i ochotni uskutečňovat jejich ideje, které měly vést ke zlepšení celospolečenské situace. Paradoxně se ale osvícenci dostali spíše do pozice toho, kdo je ve službách panovníka, než aby to bylo naopak, tedy panovník ve službách společenské myšlenky.⁸

Osvícenské myšlenky se tak dostaly ke slovu v praxi. V rámci osvětského absolutismu (jak nazýváme pokrokový způsob vládnutí odlišující se od absolutismu dvorského, jehož zářným příkladem byl např. absolutismus Ludvíka XIV.) se uplatnilo velké množství reforem prosazovaných Montesquiem i Rousseauem. Hovořit ale o plošném uplatňování stejných reformních snah ve všech evropských monarchiích je dle Halady prakticky nemožné. Osvětský absolutismus se v jednotlivých zemích svou povahou lišil, odvíjel se od hospodářské vyspělosti. Jakýsi startovní bod, od kterého se mohli panovníci odrazit, se velmi lišil v hospodářsky rozvinutých zemích jako Anglie, Francie, Nizozemí, a v monarchiích, které se ekonomicky teprve rozvíjely (jako příklad můžeme uvést Prusko, Rakousko nebo i italské státy, jak uvidíme později).

Snahy o nápravu hospodářství i společenských vztahů měly různou podobu. Panovníkům (je však otázkou nakolik šlo o vůli panovníka a nakolik o vůli osvětského filozofa) šlo především o reformy, které měly oživit obchod, pozvednout produkci v zemědělství, odstranit cla a podpořit výrobu. Dalším krokem byly reformy společenské – důraz byl kladen na změnu v trestních zákonících, postupné odstraňování

---

⁸ HALADA, J. *Osvícenství: věk rozumu*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984. s. 180 a násl.

feudálních přežitků v podobě nevolnictví či alespoň nepatrné zlepšení v postavení nižších neprivilegovaných vrstev. Politické reformy se zaměřily především na centralizaci státu, neboť jen silný stát může zajistit blaho svých občanů. Pro naši historii jistě není bez významu zmínit reformy ve výchově a školství, pro Itálii pak možná až překvapivě rozsáhlé reformy v oblasti ústavodárné a právní.⁹

Samostatnou kapitolou nejen osvěcenských reforem, ale i osvěcenské myšlenky jako takové, je jistě vztah k Bohu, resp. státu a církve. Zamyslíme-li se nad tezí vyřčenou výše, a to že středem veškeré pozornosti je lidský rozum, záhy pochopíme, proč byl vztah osvěcenců k církvi komplikovaný. Myslitelé této doby odmítají dogmatické pravdy, které nejsou rozumem seznatelné. Lidský rozum, opírající se o smyslové poznání (racionalismus) měl zbavit člověka duchovní, materiální i sociální poroby.¹⁰ A spojíme-li si tuto myšlenku s historickou zkušeností s protireformačním úsilím církve, máme jasno. Někdy šlo i odmítání všudypřítomnosti a všemocnosti Boha, které však neznamenal naprosté odtržení osvěcenců od všeho vyššího. Mnozí osvěcenští myslitelé byli ochotni přiznat nadpřirozenou určitou roli prvotního hybatele, který však tímto svůj úkol završil a do chodu světa dále nezasahuje. Připouští, že Bůh stvořil svět a stanovil jeho neměnné a i pro něj samého platné přirozené zákony, dále však již do jeho vývoje nechce ani nemůže zasahovat. Jedná se tedy o určité filosofické

náboženství, v němž Bůh s člověkem nekomunikuje, je pro něj nedosažitelný a od světa oddělený.¹¹ Tato myšlenka tzv. deismu byla rozvíjena především Voltairem v jeho Filozofickém slovníku. Voltaire zde hovoří o náboženství jako o takovém, které „navrhuje uctívat Nejvyšší bytost, jedinou, nekonečnou, věčnou, jež utvořila svět, uvádí jej v pohyb a oživuje“, „přijímá velmi málo dogmat vynalezených zuřivou pýchou, těch věčných podnětů k hádkám“, „z lásky k Bohu slouží bližnímu, místo co by jej pronásledovalo a vraždilo ve jménu božím“, a nakonec „by svým duchovním zajišťovalo dosti slušný příjem, aby mohli být poctivě živi, ale nikdy jim nedovolovalo

---

⁹ HALADA, J. *Osvícenství: věk rozumu*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984. s. 183 a násl.

¹⁰ HALADA, J., BĚLINA, P. a GRULICH, T. *Dějiny zemí Koruny české*. 1. vyd. Praha: Vincenc Paseka, 1992. ISBN 80-85192-30-6. s. 11.

¹¹ HEJNA, D. *Náboženství a společnost: věda o náboženství a její historické kořeny*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2427-0. s. 51.

zmocnit se hodností a moci, který by z nich mohla nadělat tyrany.“¹² Filozof se tedy zaměřuje nejen na morální a duchovní aspekty náboženství, ale i na světskou moc tehdejší církve, která stála vedle moci státu představované panovníkem.

Podobnou myšlenkou se zabýval také Hugo Grotius¹³, který se zaměřil na otázku práva, které nepochází od Boha, nýbrž ze státu, potažmo tedy z rozumu.¹⁴ Další reformy osvětského absolutismu tedy směřovaly z hlediska politického k podřízení církve státu a k omezení její hospodářské a politické moci. Nejvýznamnějším představitelem reform v této oblasti je bezesporu Josef II., jehož politika hlásala absolutní nadřazenost státu církvi a projevila se jak vydáním tolerančního patentu, tak například rušením klášterů.

Teorie osvětského absolutismu byla bezesporu dobrá, avšak její uvedení do praxe se ukázalo být složitější. Sotva byly některé z výše popsanych reform přijaty, pro odpor šlechty nebo církve musely být záhy odvolány. Mnohé reformy tak ztroskotaly, jiné byly odvolány ještě za života panovníků. Některé z nich ale lze považovat za více méně úspěšné, jako například ty Kateřiny II. Veliké v Rusku, některé z reform Marie Terezie i jejích nástupců Josefa II. a Leopolda II. se také udržely i po uvedení v život, za úspěšného lze považovat i Karla III. ve Španělsku a Gustava III. ve Švédsku.¹⁵ Nutno dodat, že v baště osvícenců, ve Francii, nebylo však z tohoto hlediska dosaženo žádných výraznějších změn „shora“, až vzal lid situaci do svých rukou.

Pravděpodobně největším plodem celého období osvícenství se stala Velká francouzská revoluce. Rok 1789 je dle Blackwellovy encyklopedie rokem, který ohraničuje období francouzského osvícenství.¹⁶ Je až paradoxem, že dle výše zmíněného Kantova textu o hledání podstaty osvícenství je revoluce prostředkem,

---

¹² VOLTAIRE. Filozofický slovník: (výber). 1. vyd. Bratislava: Pravda, 1976

¹³ Hugo Grotius (1583-1645) byl holandský filozof, právník a významný představitel přirozenoprávní teorie. Více viz Miller, J. *Hugo Grotius* [online] 26. 7. 2011[cit. 2014-02-22] Dostupné z WWW: <<http://plato.stanford.edu/archives/spr2014/entries/grotius/>>.

¹⁴ KADLEC, J. *Přehled církevních dějin českých*. 1. vyd. Řím: Křesťanská akademie, 1987. s.149.

¹⁵ HALADA, J. *Osvícenství: věk rozumu*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984. s. 184

¹⁶ MILLER, D., COLEMAN, J., CONNOLLY, W. E. a RYAN, A. *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1995, xiii, ISBN 80-85617-47-1. s. 129 a násl.

který on sám nedoporučuje.¹⁷ Heslem Velké francouzské revoluce se stala Rousseauova myšlenka volnosti, rovnosti a bratrství, která měla nesporný vliv na utváření moderních evropských států. Přestože revoluce nedopadla natolik úspěšně, jak si pravděpodobně její strůjci představovali a Francie se i přes Napoleonův převrat znovu na dlouhou dobu stala zemí zmítající se v chaosu, tentokrát však postupně pod hlavičkou císařství, republiky a následné restaurace, je nesporné, že události roku 1789 definitivně ukončily tzv. ancien régime. V právním světě je Velká francouzská revoluce prvotním hybatelem celé dnešní přirozenoprávní koncepce, ve světě občanském především krokem k demokracii a odklonu od absolutismu.

Vrátíme-li se k původnímu Foucaultově vymezení osvícenství, nelze opomenout jeho poznámku o tom, že toto hnutí je primárně evropskou záležitostí. S jeho výkladem by pravděpodobně nesouhlasil Jonathan Israel, který označuje osvícenství jako „transatlantický fenomén“.¹⁸ A nelze než souhlasit. Osvícenské myšlení ovlivnilo chod dějin nejen v Evropě, ale i v Novém světě. Spojené státy takové, jaké je známe dnes, jsou produktem osvícenských myšlenek, které vedly k Americké revoluci. V Deklaraci nezávislosti z roku 1776 spatřujeme zřetelně myšlenkové kořeny osvícenství, jelikož ta vychází především z tezí o rovnosti přirozených práv, společenské smlouvě a právu na revoluční svržení moci.¹⁹ Je zajímavé uvědomit si, že v době, kdy osvícenské myšlenky ve vlastní domovině nenesly zatím nijak významné plody, byly schopny se prosadit na území tisíce kilometrů vzdáleném od jejich původu. A právě americká revoluce byla pravděpodobně impulzem pro revoluci ve Francii – zhodnotíme-li tedy situaci velmi zjednodušeně, vidíme, že osvícenská myšlenka putovala z Anglie do Francie, odtud do Severní Ameriky (teritorium anglické), kde se dokázala prosadit a vrátit se zpátky do Evropy v podobě Velké francouzské revoluce.

---

¹⁷ Kantovi jde především o ono neustálé hledání změny lidského myšlení. Revoluce jako taková by dosáhla pouhého zrušení nebo změny zákona, apod., ale nedosáhla by toho, aby člověk rozumně došel ke změně u sebe sama. Více viz KANT, I. *Odpověď na otázku: Co je to osvícenství?* In *Filosofický časopis*, roč. 41, 1993, č. 3. str. 381

¹⁸ ISRAEL, J. I. *A revolution of the mind: radical enlightenment and the intellectual origins of modern democracy*. Princeton: Princeton University Press, c2010. ISBN 978-0-691-14200-5. s. 47

¹⁹ BLAFKOVÁ, M. Americká revoluce a kořeny moderního státu [online]. *E-polis.cz*, 8. květen 2008. [cit. 2014-02-16]. Dostupné z WWW: <<http://www.e-polis.cz/politicke-teorie/266-americka-revoluce-a-koreny-moderniho-statu.html>>. ISSN 1801-1438.

Demokracie, svoboda myšlení a slova, náboženská tolerance, osobní svoboda, politické sebeurčení lidu, rovnost ras a pohlaví. Základní principy Všeobecné deklarace lidských práv z roku 1948 se nám pravděpodobně nezdají nijak revoluční a považujeme je za samozřejmou součást dnešního světa. V době svého vzniku však tyto myšlenky byly plodem velmi radikálních osobností, které se odmítly smířit se situací, ve které se společnost, stát i oni sami nacházeli.²⁰

1. 2 Osvícenské tendence na území dnešní Itálie

Jak již bylo řečeno výše, za východiska osvícenských myšlenek považujeme antické vzory a především teze vlastní období renesance a humanismu. Itálie²¹ jakožto renesanční kolébka, byla v tomto období dějištěm velkým změn. Mezi renesancí a osvícenstvím můžeme sledovat několik paralel, které tyto dvě epochy propojují – obě jsou reakcí na předchozí situaci, v níž se nacházela společnost, zejména na určitou náboženskou strnulost ať už po období gotiky, nebo v období rekatolizace a protireformace. Ve strnulém období, které nastalo po podpisu dohody z Cateau-Cambrésis v roce 1559, byl apeninský poloostrov, dominován španělskou nadvládou, charakterizován stagnací. S osvícenskou Evropou však přicházejí reformní snahy i do dnešní Itálie, která se stává otevřenou k novým myšlenkovým proudům.²² Díky její roztržitosti však nehovoříme o plošném, celo-apaninském osvícenství, v některých oblastech došlo v závislosti na dominujícím vládnoucím rodu k větším reformám než v jiných, a najdeme i oblasti, kterým se osvícenské reformy vyhnuly úplně. Nejvýraznějšího rozmachu bylo dosaženo na území Lombardie a překvapivě na italském jihu, v Neapolském království. O obou těchto regionech bude pojednáno níže.

---

²⁰ ISRAEL, J. I. *A revolution of the mind: radical enlightenment and the intellectual origins of modern democracy*. Princeton: Princeton University Press, c2010. ISBN 978-0-691-14200-5.

²¹ V této práci budeme dále užívat spíše výraz „Apeninský poloostrov“, neboť o Itálii jako takové můžeme hovořit až od roku 1861 ve chvíli, kdy se roztržitěné italské státy sjednotily pod Italským královstvím, přesto se však občas nevyhneme označení „Itálie“, již budou míněny všechny italské státy.

²² ADAMOVÁ, K., BĚLOVSKÝ, P., FALADA, D., HORÁK, Z., KINDL, V., PELIKÁN, D., SKŘEJPEK, M., TRETERA, R. J., a SELTENREICH, R. *Dějiny evropského kontinentálního práva: vysokoškolská právní učebnice*. 3. uprav. vyd. Praha: Leges, 2010, ISBN 978-80-87212-54-7. s. 193

1. 2. 1 Situace v 18. století

V letech 1700-1713 proběhla v Evropě válka o španělské dědictví, která měla pro apeninský poloostrov velmi překvapující následky. Za stopadesát let španělské nadvlády nedošlo na území italských států k žádné větší změně, španělskému poručnictví se podařilo udržet na uzdě veškeré snahy o zlepšení situace, které vycházely z iniciativy jednotlivých států. Po vymření rodu španělských Habsburků a následném konfliktu, který skončil bez jasného vítěze, se (prozatím jen politická) situace na apeninském poloostrově začala radikálně proměňovat. Italské státy se dle Procacciho staly vděčným cílem diplomatických machinací tehdejší Evropy, „jestliže určitá mocnost byla nucena učinit ústupky nebo se její chránělec musel vzdát kandidatury na určitý evropský ve prospěch uchazeče jiné mocnosti, vždy se našlo italské vévodství nebo italský stát, kam bylo možné poraženého uchazeče umístit.“²³ Vládnoucí dynastie se tedy v jednotlivých státech střídaly, avšak ač by se mohlo zdát, že to byl jev veskrze negativní, opak je pravdou. Územní i politické změny, kterými státy prošly, znamenaly pro území Itálie konec izolovanosti a provincialismu, apeninský poloostrov se zapojil do evropského dění a začal se vymaňovat ze stagnace způsobené dlouhou španělskou nadvládou.

Historici se shodují na tom, že Itálie byla na počátku *settecenta* na svou dobu velmi zaostalou zemí, a to jak z pohledu hospodářství, tak kultury. Krize, která postihla v 17. století celou Evropu, se dotkla díky mocenským bojům o vliv na Apeninském poloostrově i díky náboženským reformám celého italského území, byla bezprostředně následována stagnací, z níž se jednotlivé italské státy vymanily právě až v období osvícenství.²⁴ Zemědělství prvních let sedmnáctého století, až na pár výjimek z řad progresivnějších vlastníků půdy, kteří se snažili o reformu, bylo charakterizováno úpadkem produkce způsobeným především přetrvávajícími projevy feudalismu a nevolnictví, a to především na jihu. Situaci také nepříspěval fenomén tzv. „refeudalizace“ v hospodářství, který je charakteristický malou snahou o investice a primární touhou po okamžitém zisku. Situace na apeninském poloostrově samozřejmě nebyla stejná ve všech oblastech, a tak si pro lepší pochopení můžeme tradičně rozdělit území na tři části: italský jih, ve kterém i nadále přetrvávalo víceméně feudální

---

²³ PROCACCI, G. *Dějiny Itálie*. Vyd. 1., Dotisk 3. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2010, ISBN 978-80-7106-721-4. s. 179

²⁴ Ibid, s. 164

uspořádání, střední Itálii se systémem *mezzadria* (určitý mezičlánek mezi feudalismem a myšlenkou primitivního kapitalismu), a konečně Itálii severní, která, alespoň v některých svých oblastech, byla otevřenou pro kapitalistické reformy.²⁵

Otázka obchodu na italském území byla, podobně jako zemědělství, až na pár výjimek, doslova tristní. Velký úpadek benátského přístavu, jedné ze spojnic italských obchodních kontaktů se zbytkem Evropy, měl pro celé území katastrofální následky. Díky malé produkci a neefektivnímu hospodářství se pozice, kterou si Itálie v minulosti vybudovala, zhroutila, Janov a Benátky byly nahrazeny přístavem v Amsterdamu. Tato krize se navíc netýkala jen obchodu zahraničního, ale i interního mezi státy.²⁶

1. 2. 2 Cesta ke změnám

Od stagnující, téměř feudální společnosti ke společnosti osvícené a zbavené neduhů vedla v Itálii dlouhá cesta, delší, než v jiných Evropských zemích. Neduhů, především kulturní, morální a sociální, které osvícenské reformy řešily v jiných monarchiích, byly v Itálii odsunuty na jakousi druhou kolej, problémy, kterými se zabýval Montesquieu nebo Voltaire, byly jen špičkou problematického ledovce, který sužoval italskou oblast. Aby se italští osvícenci mohli vůbec zabývat tím, jak vyřešit nespravedlnost a podobně, bylo v první řadě důležité dostat zaostalou zemi z největších problémů plynoucích z její hospodářské zaostalosti a izolovanosti od zbytku světa.

V 18. století tyto změny začínají přicházet právě díky novým vládnoucím rodům. Politicky se tedy Itálie postupně zapojila do Evropy, potřeba bylo upevnit také její hospodářské svazky a stát se tak součástí evropského trhu. To vše se začalo uskutečňovat díky svobodným přístavům v Terstu, Anconě či Mesině, stejně tak velkou roli hrálo dostavění alpské cesty za vlády Marie Terezie. Nejvíce ze všeho pocítilo tyto změny právě zemědělství. Evropa nutně potřebovala zásoby zemědělských produktů pro to, aby mohla živit svou narůstající populaci, zároveň také prahla po surovinách pro své nově vznikající manufaktury. A Itálie byla schopná jí dát obé. V této době, jak

---

²⁵ CARPANETTO, D., RICUPERATI, D. *Italy in the age of reason 1685-1789*. London: Longman, 1987, ISBN 0-582-49145-2. s. 25

²⁶ Ibid

říká Procacci, se zemědělství stává na apeninském poloostrově módou²⁷ – zamysleme se nad básníky Arkádie, kteří vyměnili svá jména za pastýřské pseudonymy a svou poezii orientovali na pastorální idylu.²⁸ Lidé velmi záhy pochopili, že je třeba změnit od základu starý hospodářský systém a dát tak prostor dynamickým a modernějším silám.

Základem všeho bylo omezení výsadního postavení velkých vlastníků půdy (šlechty a církve), skoncování se zastaralým systémem fideikomisů a církevních statků, které nesmyslně vázaly obrovské pozemky. Podobně jako ve Francii zde šlo o omezení (a možná až vytěsnění) moci nedotknutelných zástupců některých vrstev; tam, kde šlo ve Francii o výsady politické a právní, tady se muselo přetrhat nejdříve pouto k půdě. Aby toho bylo dosaženo, bylo třeba podkopat mocenské postavení privilegovaných ve státě, omezit jejich vliv. Tímto se z otázky půdy stává otázka státní, podobně jako ve zbytku Evropy se dostává ke slovu boj starých pořádků proti novým myšlenkám. Bylo třeba zmobilizovat veřejné mínění, dostat do hry městské cechy a pokusit se tak o reformu celé společnosti.²⁹

1. 2. 3 Krize ancienne régime

Konkrétní reformy na apeninském poloostrově začaly nabírat na obrátkách ve druhé polovině *settecenta*. Postupné reformy evropských panovníků, kteří jsou dosazeni do čela jednotlivých italských států, začínají nést své plody.

V Lombardii ovládané Habsburky se prosazují podobné reformy jako na našem území, tereziánský katastr se stává základem pro změny ve státní správě i finančnictví. Dalším významným krokem byla úprava vztahů mezi státem a církví, důraz byl kladen na otázku vzdělání a školství. Zde však habsburští osvícenští panovníci narazili na odpor patriciátu, dlouhodobého představitele třetího stavu, který byl sice ochoten přijmout racionalitu své hegemonie, avšak nebyl ochoten se jí zcela vzdát. Byl totiž příliš dlouho navyklý na starý systém plný výsad v jeho prospěch, jehož

---

²⁷ PROCACCI, G. *Dějiny Itálie*. Vyd. 1., Dotisk 3. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2010, ISBN 978-80-7106-721-4. s. 183

²⁸ PELÁN, J., FLEMROVÁ, A. *Slovník italských spisovatelů*. 1. vyd. Praha: Libri, 2004, 751 s. ISBN 80-7277-180-9. s. 49

²⁹ PROCACCI, G. *Dějiny Itálie*. Vyd. 1., Dotisk 3. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2010, ISBN 978-80-7106-721-4. s. 185

neudržitelnost si pravděpodobně uvědomoval, avšak přistoupit na omezování vlastního postavení s to nebyl.³⁰

I v Toskánsku³¹ a Modeně³² se ke slovu dostali osvícenší evropští panovníci z rakouské větve Habsburků. Velmi výrazných změn bylo dosaženo v otázce hospodářského liberalismu, stejně jako zde Petr Leopold³³ dosáhl největších úspěchů v boji proti výsadám duchovenstva.

Pravděpodobně nejméně očekávanou oblastí, v níž se odehrály reformy pod záštitou osvícenců, se stal italský jih, teritorium tradičně označované jako zaostalé a stagnující. Neapol se stala protagonistou demografického růstu 18. století, jeho téměř padesátiprocentní přírůstek obyvatelstva neměl během sta let na území Itálie obdoby.³⁴ Společenská tabu a feudální smýšlení místních vlastníků půdy byla prolomena díky tzv. *parvenueům*, kteří se stali hnací silou reforem uskutečňovaných později shora rodem Bourbonů. Částečných proměn bylo dosaženo především na poli výsad pro církevní hodnostáře, ovšem podobně jako v Lombardii, ani zde se nepodařilo prolomit výsady feudálních baronů.

---

³⁰ Ibid, s. 194

³¹ Toskánské velkovévodství vzniklo v roce 1569 spojením rozsáhlých územních držav rodu Medicejských od Florencie po Sienu a po udělení titulu velkovévody Cosimovi Medicenskému papežem se stalo vévodstvím absolutistického charakteru. Když v roce 1737 rod Medici vymřel, připadlo velkovévodství Františku Štěpánu Lotrinskému, manželovi habsburské dědičky, Marie Terezie. Více viz KUDRNA, J. *Dějiny Itálie V.-XVIII. století*. 2. upravené vyd. Brno: Univerzita J. E. Purkyně v Brně, 1983.

³² Historie Modenského velkovévodství sahá až do roku 1452, kdy vládnoucí rod sousední Ferrary, konkrétně její příslušník Borso d'Este, získal od Friedricha III. Habsburského titul vévody z Modeny a Reggia. Trvání vévodství bylo krátce přerušeno v roce 1796 obdobím francouzské revoluce a následně Napoleonských válek, v období Restaurace bylo navraceno rodu habsbursko-lotrinskému, neboť mužská linie rodu d'Este vymřela. Více viz heslo *Ducato di Modena* In: *Dizionario di Storia* (2010) [online] [cit. 2014-02-22] Dostupné z WWW: <[http://www.treccani.it/enciclopedia/ducato-di-modena_\(Dizionario-di-Storia\)/>](http://www.treccani.it/enciclopedia/ducato-di-modena_(Dizionario-di-Storia)/>).

³³ Petr Leopold (1747-1792), také Leopold I., velkovévoda toskánský, spíše známý pod jménem Leopold II., byl druhým nejstarším synem císaře Svaté říše římské Františka I. Štěpána Lotrinského a Marie Terezie. V roce 1765 zdědil po otci Velkovévodství toskánské. Stal se představitelem reformní osvícenské politiky, v roce 1790 se po smrti Josefa II. stal císařem Svaté říše římské. Více viz heslo *Leopoldo II imperatore* In: *Enciclopedia Italiana* (1933) [online] [cit. 2014-02-22] Dostupné z WWW: <[http://www.treccani.it/enciclopedia/leopoldo-ii-imperatore_\(Enciclopedia-Italiana\)/>](http://www.treccani.it/enciclopedia/leopoldo-ii-imperatore_(Enciclopedia-Italiana)/>).

³⁴ CARPANETTO, D., RICUPERATI, D. *Italy in the age of reason 1685-1789*. London: Longman, 1987, ISBN 0-582-49145-2. s. 3

Zvláštním případem reformního úsilí byl savojský Piemont. V prvních třiceti letech *settecenta* zde proběhla velká řada změn z hlediska správy, výběru daní i modernizace vnitřního uspořádání. Je třeba si uvědomit, že všechno toto úsilí bylo vynakládáno o několik desítek let dříve než v jiných italských regionech, a proto zde došlo k několika zásadním chybám, z nichž nejvýznamnější bylo opomenutí liberalizace trhu tak, jak to bylo učiněno v těchto jiných státech. Moc buržoazie, která stále narůstala, místo aby byla redukována, způsobila, že centralizovaná byrokratická struktura státu postupně zadupala do země zárodky obrody a zvratu.³⁵

Obecně lze samozřejmě říci, že osvícenské myšlení více než kde jinde naráželo na protireformační ideologii a paradoxně nacházelo lepší živnou půdu ve státech pod cizí nadvládou než ve státech, které si uchovaly vládu domácí.³⁶ Jak vyplývá z výše popsaného vývoje v jednotlivých italských státech, buržoazní vrstva nebyla dostatečně zralá na osvícenské reformy, ovšem je evidentní, že starý režim byl, byť ne zcela úspěšnými, reformami alespoň částečně podkopán.

---

³⁵ PROCACCI, G. *Dějiny Itálie*. Vyd. 1., Dotisk 3. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2010, ISBN 978-80-7106-721-4. s. 191-210

³⁶ PELÁN, J., FLEMROVÁ, A. *Slovník italských spisovatelů*. 1. vyd. Praha: Libri, 2004, 751 s. ISBN 80-7277-180-9. s. 47

2 OSVÍCENSTVÍ V SEVERNÍ ITÁLII: CESARE BECCARIA

S ohlasem francouzského osvícenství se v Itálii setkáváme až ve druhé polovině 18. století, a to právě v podobě reforem – dalo by se skoro říci, že italské osvícenství bylo spíše „reformátorské“ než „osvícenské“ v pravém slova smyslu. To znamená, že se zde uplatňuje (ve Francii i zbytku Evropy ne příliš úspěšný) model osvícenství uplatňovaného „shora“. Byla to severoitalská Lombardie, která se stala centrem, kde nejvíce zapůsobily ideje francouzských volnomyšlenkářů. Ve společnosti reformátorů se diskutovalo o společenské rovnosti, již lze dosáhnout prostřednictvím zákonů, o nutnosti rekodifikace, která by se úspěšně vypořádala s přežitky středověku, ale i o ekonomickém a obchodním vzestupu.³⁷ Stoupenci francouzských encyklopedistů, kteří se o změnu myšlení zasadili v tomto regionu nejvíce, byli bezesporu bratři Pietro a Alessandro Verri a jejich časopis „*Il Caffè*“. Za pravého krále lombardského osvícenství je ale označován Cesare Beccaria.

2.1 Životopisný medailonek

Cesare Bonesana-Beccaria, markýz z Gualdrasca a Villareggia, to je celé jméno muže, který změnil vnímání trestního práva moderní doby - filozof, právní i sociální teoretik, estetik, ekonom. Narodil se 15. března 1738 v Miláně do aristokratické rodiny, jeho otec Giovanni Saverio di Francesco a matka Maria Visconti di Salicento mu zajistili aristokratický původ, velmi příhodný pro jeho budoucí kariéru.³⁸

Jeho první studentská léta neprorokovala velkou budoucnost, osm let, která strávil na jezuitské koleji v Parmě, byl považován spíše za rebela brojícího proti autoritám, než za nadějného filozofa a učenice. I přes tyto potíže však byl schopen dokončit univerzitní studia v Pavii a v roce 1758, v pouhých dvaceti letech, se stal doktorem práv. O tři roky později se oženil s tehdy teprve šestnáctiletou Teresou di Blasco, nutno ovšem podotknout, že přes velkou nevoli svých rodičů. Teresa byla

---

³⁷ KUDRNA, J. *Dějiny Itálie V.-XVIII. století*. 2. upravené vyd. Brno: Univerzita J.E. Purkyně v Brně, 1983. s. 246

³⁸ VENTURI, F. heslo Beccaria Cesare In: *Dizionario Biografico degli italiani – Volume 7 (1970)* [online] [cit. 2014-02-22] Dostupné z WWW: <[http://www.treccani.it/enciclopedia/cesare-beccaria_\(Dizionario-Biografico\)/>](http://www.treccani.it/enciclopedia/cesare-beccaria_(Dizionario-Biografico)/>).

sice dcerou významného vojenského úředníka a pocházela tak z dobré rodiny, ovšem ne natolik dobré, aby se stala ženou aristokrata, a tak byl mladý Cesare svým otcem uvržen do domácího vězení, zatímco Teresin otec orodoval u nejvyšší instance, samotné Marie Terezie, za sňatek své dcery a mladého právníka, což se mu nakonec zdařilo. O rok později se jim narodil první potomek, dcera Giulia pojmenovaná po hlavní hrdince Rousseauova díla „*Nová Heloisa*“.³⁹ S Teresou měli později ještě další tři děti (z nichž dospělého věku se dožil pouze syn) – dcery Marii a Margheritu a syna Giovanniho Annibala. V roce 1774 Teresa zemřela na následky vážné nemoci a o pouhých 40 dní později se Beccaria oženil s Annou, hraběnkou Barnabò; z tohoto sňatku vzešel druhý syn, Giulio.⁴⁰ Není jisté bez zajímavosti, že prvorozená Giulia se vdala za Pietra Manzoniho a stala se matkou jednoho z největších spisovatelů italské literární historie, Alessandra Manzoniho.

Cesare Beccaria se brzy seznámil s bratry Verriovými a stal se součástí spolku, který se okolo těchto mladých lidí vytvořil, „*Accademia dei Pugni*“,⁴¹ která vznikla za účelem vyrovnání se s ekonomickým nepořádkem, nefungující byrokracií, náboženskou netolerancí a intelektuální zaostalostí. Z akademie brzy vzešel i literární počín, dá-li se tak nazvat periodikum, které díky Verriovým i Beccariovi vycházelo od roku 1764 do roku 1766. Název „*Il Caffè*“ byl vybrán proto, aby „symbolicky naznačoval, že chce být měšťanskou tribunou a vyvést tak diskuzi ze šlechtických salonů“⁴² A *Il Caffè* opravdu byl prvním italským časopisem, který zahájil skutečnou otevřenou diskuzi, prosazoval nové, moderní a demokratické pojetí literatury a především její velké sepjetí s filozofií.⁴³

V roce 1762 právě na popud Pietra Verriho Beccaria vydal svůj první spis pod názvem „*O nepořádcích a nápravě měny v Milánsku roku 1762*“

³⁹ HOSTETTLER, J. *Cesare Beccaria: the genius of on crimes and punishments*. Hook, Hampshire, U.K.: Waterside Press, 2011, xviii, 21-160 p. ISBN 1904380638. s. 22-23

⁴⁰ VENTURI, F. heslo Beccaria Cesare In: *Dizionario Biografico degli italiani – Volume 7 (1970)* [online] [cit. 2014-02-22] Dostupné z WWW: <[http://www.treccani.it/enciclopedia/cesare-beccaria_\(Dizionario-Biografico\)/>](http://www.treccani.it/enciclopedia/cesare-beccaria_(Dizionario-Biografico)/>).

⁴¹ Do češtiny můžeme přeložit jako „Akademie pěstí“. Tento zvláštní název vychází z myšlenky, že představitelé společnosti chtějí bojovat proti všemu starému diskuzemi, které však jako by byly boji, které se odehrávají pomocí pěstí, neboli „come se si facesse a pugni“. Více viz HOSTETTLER, J. *Cesare Beccaria: the genius of on crimes and punishments*

⁴² PELÁN, J., FLEMROVÁ, A. *Slovník italských spisovatelů*. 1. vyd. Praha: Libri, 2004, 751 s. ISBN 80-7277-180-9. s. 50

⁴³ Ibid, s. 212

(v originále „*Dei disordini e dei rimedi delle monete nello stato di Milano nel 1762*“), v roce 1764 potom své stěžejní dílo, o kterém bude pojednáno níže – „*O zločinech a trestech*“ (v originále „*Dei delitti e delle pene*“). Úspěch se dostavil prakticky okamžitě, Beccaria z něj však zprvu mnoho nečerpal, neboť dílo bylo vydáno anonymně, a to v toskánském Livornu. V průběhu dvou let vyšlo jen v Toskáně dalších šest vydání, téma bylo otevřeno diskuzi, jíž se účastnili i bratři Verriové. Útlá kniha byla přeložena do 22 jazyků, z nichž první vyšel (bohužel bez velkého ohlasu) v Praze díky německému překladu profesora právnické fakulty, Ignáce Butsche,⁴⁴ k francouzskému překladu (byť poněkud pozměněnému vzhledem k původnímu znění, nutno dodat, že se souhlasem Beccariovým) sepsal komentář sám Voltaire. Beccariův spis však neměl jen příznivce – své kritiky našel především v řadách nejtradičnějších, v církvi. Řím knihu naprosto odmítl a v roce 1766 byla zapsána na Index librorum prohibitorum. Autor byl po obrovském úspěchu vyzván, aby se připojil k francouzským encyklopedistům v jejich vlasti, a tak brzy podnikl cestu do Paříže společně s Alessandrem Verrim. Stesk po domově mu však nedovolil zůstat dlouho a záhy se vrátil do Milána za svou rodinou.⁴⁵ V roce 1767 odmítl pozvání Kateřiny II. veliké do Ruska, kde měl vést reformu trestního zákoníku, jen o rok později ale přijal katedru politické ekonomie na milánské Scuole palatine.⁴⁶ Roku 1771 byl jmenován členem Nejvyšší rady pro veřejné hospodářství v Lombardii a zastával tak vysokou funkci ve státní správě za vlády Marie Terezie a jejího následovníka, Josefa II., což bylo k velké nevoli jeho přátel, bratrů Verriů, kteří jej za to odsoudili, neboť se stal „obyčejným byrokratem“ – a právě byrokracie byla Accademii dei Pugni k smíchu nejvíce.⁴⁷

Cesare Beccaria zemřel náhle 28. listopadu 1794 na následky mrtvice. Byl pohřben v rodinné hrobce na Cimitero della Mojazza, jeho ostatky tam však nenajdeme, neboť se při hromadném přesunu významných hrobek na slavný Cimitero monumentale di Milano ztratily. Na Beccariovu počest byly v Miláně vztyčeny dvě

---

⁴⁴ TINKOVÁ, Daniela. *Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2004. ISBN 80-7203-565-7. s. 60

⁴⁵ HOSTETTLER, J. *Cesare Beccaria: the genius of on crimes and punishments*. Hook, Hampshire, U.K.: Waterside Press, 2011, xviii, 21-160 p. ISBN 1904380638. s. 30

⁴⁶ PELÁN, J., FLEMROVÁ, A. *Slovník italských spisovatelů*. 1. vyd. Praha: Libri, 2004, 751 s. ISBN 80-7277-180-9. s. 161

⁴⁷ HOSTETTLER, J. *Cesare Beccaria: the genius of on crimes and punishments*. Hook, Hampshire, U.K.: Waterside Press, 2011, xviii, 21-160 p. ISBN 1904380638. s. 32

bronzové sochy (paradoxně jedna z nich v místě, které bylo dříve dějištěm poprav). Posmrtně ještě v roce 1804 vyšly Beccariovy přednášky z doby jeho působení na katedře politické ekonomie.⁴⁸

2. 2 Beccariova filozofie

Je pozoruhodné sledovat, jak se Cesare Beccaria, právník a aristokrat, tedy osoba patřící ke složce, která byla s obhajobou privilegií vládnoucí aristokracie spjata nejvíce, stal jedním z největších evropských, a budeme-li skromnější, alespoň italských osvícenců a reformátorů. Jeho myšlenky vycházely z přirozeného práva, a není příznačnějšího shrnutí teorií, než jeho vlastní slova: „Není žádná svoboda tam, kde zákony umožňují, aby člověk za jakýchkoli okolností přestal být osobou a stal se věcí“⁴⁹ z kapitoly ze spisu „*O zločinech a trestech*“ nazvané „Násilí“. Jak říká Daniela Tinková, Beccaria nebyl právník. Lépe řečeno byl, ale pouze vystudovaný, nikdy se nedostal do koloběhu právní praxe, ve svých 26 letech neměl jiné zkušenosti než ty, které získal během svých studií.⁵⁰ A tak Tinková dále uvádí: „Trestněprávní otázky jsou u něj zasazeny do širšího filozoficko-politického kontextu jako součást etiky i sociální problematiky a reforma trestního práva a hrdelní justice je zde představena jako nezbytná podmínka k celospolečenské reformě, k vytvoření skutečně ‘moderní’ společnosti na sekulárním základě.“⁵¹ Jeho pojednání je tak spíše filozofickým zamyšlením nad rolí trestu ve státě, správností trestu nejvyššího, ale také nad svobodnou vůlí a rozumem člověka a úlohou, kterou by moderní stát měl hrát v jeho životě. Přichází s revoluční diferenciací zločinu a hříchu, který souvisí s otázkou nutné sekularizace státu i práva. Filozofický nádech stavějící na reálných základech fungujícího aparátu je velmi důležitý – Beccaria se nesnaží nikomu rozkázat, aby bylo činěno všem po právu a postavit se tak na úroveň toho, jehož myšlenky jsou jediné správné. Pokouší se dát podnět k zamyšlení, jakýsi impuls pro ty, kteří stále váhají. Tuto skutečnost podtrhuje i Philippe Audegean, když říká, že „filozofie není nejvyšší pravdou, která spojuje vědění do majestátního řádu přírody, ale je metodou analýzy,

---

⁴⁸ Ibid, s. 33

⁴⁹ BECCARIA, C., FIRPO, L. a FRANCIONI, G. *Edizione nazionale delle opere di Cesare Beccaria*. Milano: Mediobanca, 1984-2009. s. 72

⁵⁰ HOSTETTLER, J. *Cesare Beccaria: the genius of on crimes and punishments*. Hook, Hampshire, U.K.: Waterside Press, 2011, xviii, 21-160 p. ISBN 1904380638. s. 21

⁵¹ TINKOVÁ, Daniela. *Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2004. ISBN 80-7203-565-7. s. 54

kteřá je povolána k tomu, aby pronikla do dogmatické struktury, jež je vlastní vědění, tak, aby v ní odhalila rozpory a reformovala je.“⁵²

2. 2. 1 Inspirace předchůdci

Sám Cesare Beccaria uvedl, že „filozofická konverze“ u něj nastala v roce 1761 po přečtení Montesquieuových Perských listů.⁵³ Ve „O zločinech a trestech“ však můžeme nalézt inspiraci i jinde, a to jak v Montesquieuově „Duchu zákonů“ (zde je dozajista převzata myšlenka občanské svobody), tak samozřejmě v dílech Locke, Helvétia i Rousseaua (přirozenoprávní koncepce). Spatřujeme zde i myšlenky skotského osvícence, Francise Hutchenzona, a to z hlediska morálního a etického využití trestu. Je samozřejmé, že Beccaria nebyl prvním odpůrcem a veřejným kritikem trestu smrti. V 17. století tak činil již Blaise Pascal, který si ve svých „Myšlenkách“ kladl otázku, zdali je nutné zabíjet, aby bylo zabráněno zlu⁵⁴, později se stoupencem abolicionismu stal Jeremy Bentham⁵⁵. Také již jednou zmiňovaný Hugo Grotius vycházel z teze, že „trest nesmí představovat vykoupení morálního provinění, ale povinnost, kterou musí splnit provinilec vůči společnosti, kterou poškodil.“⁵⁶ Skrze téma společenské smlouvy jsou Beccariovy teze propojeny i s mysliteli jako je Samuel von Pufendorf⁵⁷. Teoretikové přirozeného práva i francouzští osvícenci se tedy otázkou legitimacy trestu

---

⁵² Vlastní překlad, v originále „La philosophie n'est pas une vérité supérieure qui 'combine' les savoirs dans l'ordre majestueux de la nature, mais une méthode d'analyse appelée à pénétrer l'architecture dogmatique propre à savoir pour en révéler les contradictions et le réformer.“ AUDEGEAN, Philippe. *La philosophie de Beccaria: savoir punir, savoir écrire, savoir produire*. Paris: Vrin, c2010. ISBN 978-2-7116-2303-7. s. 35

⁵³ VENTURI, F. heslo Beccaria Cesare In: *Dizionario Biografico degli italiani – Volume 7* (1970) [online] [cit. 2014-02-22] Dostupné z WWW: <

⁵⁴ PASCAL, Blaise. *Myšlenky: výbor*. Vyd. 2., v Mladé frontě 1. Praha: Mladá fronta, 2000. ISBN 80-204-0850-9.

⁵⁵ Jeremy Bentham (1748-1832) byl britský filozof a právník, známý je především jako zakladatel moderního utilitarismu, směru, který si klade za cíl hledání blaha a užitku a snaží se vyhnout utrpení. Více viz FUSARO, D. *Jeremy Bentham* [online] [cit. 2014-02-22] Dostupné z WWW: <<http://www.filosofico.net/bentham.htm>>.

⁵⁶ TINKOVÁ, Daniela. *Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2004, ISBN 80-7203-565-7. s. 47

⁵⁷ Samuel von Pufendorf (1632-1694) byl německý filozof, ekonom a právní teoretik, stoupenec přirozenoprávní teorie. Více viz SEIDLER, M. *Pufendorf's Moral and Political Philosophy* [online] 19. 3. 2013 [cit. 2014-02-22] Dostupné z WWW: <<http://plato.stanford.edu/entries/pufendorf-moral/>>.

ze strany státu zabývali, ovšem nikdo z nich nepřišel v této oblasti se samostatným dílem. Tento úkol zůstal ležet na mladém milánském právníkovi.

2. 2. 2 Nespravedlivá spravedlnost

Kde se bere právo státu trestat jednotlivce? A musí toto trestání být spravedlivé? Co je vlastně spravedlnost? Na všechny tyto otázky Cesare Beccaria hledá prostřednictvím svého traktátu odpovědi – pro sebe, a především pro druhé. Právo druhého potrestat plyne z „lockeovské“ společenské smlouvy – lidé se vzdávají částečně své absolutní svobody, se kterou se rodí (neboť každý člověk se rodí svobodný) ve prospěch vyšší instance, uzavírají s ní tak smlouvu a tato protistrana se zavazuje jej ochraňovat a zajišťovat mu sociální jistotu. Potenciální nebezpečí, které jedinci hrozí, je odvráceno za pomoci toho nejvyššího, co si může stát vzít na pomoc – zákona. Právě tady krystalizuje právo trestat, právo, které je na stát přenášeno samotným jednotlivcem, občanem. Jak zajistit, aby byl trest spravedlivý? Tady se Beccaria inspiroval Montesquiueuem, když říká, že trestu musí být užito pouze v případě nejvyšší nutnosti a především pak podle principu proporcionality. „Jakýkoliv jiný trest, který nepochází z nevyhnutelnosti, je tyranským.“⁵⁸

Velkou pozornost věnuje Beccaria také formální stránce zákonů a přisuzuje jim velký podíl na všudypřítomné nespravedlnosti. Zákony jsou dle jeho názoru psány komplikovaně, problematičtější je také nadužívání latinských výrazů, což zákony činí přístupné pouze pro odborníky a vzdělance. Cestou z nespravedlnosti je pro něj jasný a dobře strukturovaný zákoník, který zajistí to, čemu se v právní teorii říká právní jistota.

Dalším Beccariovým tématem je personalita zákonů, tedy institut, který dovoluje, aby různé zákony platily různě pro různé osoby (samozřejmě ve prospěch vyšších vrstev společnosti). Jak již bylo několikrát zmíněno, sám Beccaria byl velmi dobrého společenského postavení, čili je evidentní, že jeho myšlenky byly natolik osvícené a čisté, že byl ochoten jít proti vlastní společenské vrstvě a teoreticky i sám proti sobě. Vezmeme-li si několik příkladů, jako problematičtější se autorovi jeví trestný čin urážky majestátu. Nevidí totiž důvod, proč by takovýto přečin proti jedné osobě

---

⁵⁸ BECCARIA, C., FIRPO, L. a FRANCIONI, G.. *Edizione nazionale delle opere di Cesare Beccaria*. Milano: Mediobanca, 1984-2009. s. 29

(navíc přečin, který uráží pouze její čest, nikoliv její fyzično), měl být trestán větším trestem

než trestný čin pašeráctví, který dokáže ohrozit celou společnost (připomeňme si, že Beccaria byl i ekonomem, což se na jeho uvažování také jistou měrou odráží).

Nemalý prostor je věnován trestnímu procesu, trestu odnětí svobody, soudům. Tresty za zločiny mohou stanovit pouze zákony, které připravují čestní a dobře pracující zákonodárci, ukládat je pak zase mohou jen soudci, kteří musí být spravedliví. Tito soudci mají za úkol tresty ukládat, ne vykládat – to je úkolem zákonodárce, soudce dostal zákon jako produkt živé společnosti, ne jako dědictví, se kterým má pracovat. Upozorňuje také na to, že v různých časech soudí soudci jinak, byť podle stejných zákonů, což je hlavní příčinou veškeré nespravedlnosti. Pokud totiž soudce podřazuje trestné činy pod zákony, je to znakem jeho libovůle. Kritika je namířena proti přílišné moci v rukou nižších zastupitelů jurisdikce, stejně tak nejen Beccaria, ale i ostatní reformátoři spatřují nespravedlnost v míře oprávnění, které má žalobce, neboť ten měl téměř neomezené prostředky k usvědčování. Soudci se mohli spokojit s malichernými důkazy, pokud byly „legální“ (v právu tento koncept nazýváme zákonné hodnocení důkazů, kdy každý důkazní prostředek má svou určitou vážnost a hodnotu v dané, zákonem popsání, hierarchii – v moderním státě je nahrazen principem volného hodnocení důkazů, které více odpovídá snaze nalézat pravdu i právo).⁵⁹ Dalším bodem je potom v moderní době naprosto samozřejmá koncepce presumpce nevin, stejně jako kritika aplikace tajné procedury a vyzdvihování porotních soudů po anglickém vzoru. Ve spisu najdeme také některá kritéria spravedlivého procesu, jako je právo na obhajobu nebo promlčitelnost některých trestných činů.

Důkazní prostředky dělí na dokonalé a nedokonalé – ty dokonalé vylučují možnost, že obviněný je nevinný, nedokonalé to nevylučují. Naprosto nepřijatelným je však pro Beccariu důkazní prostředek přiznání získaný za pomoci tortury, neboť se jedná o „prostředek k osvobození silných a svalnatých zločinců a k odsouzení slabých a nevinných.“⁶⁰ Pokud se člověk vinen, říká Beccaria, není třeba ho mučit a je příhodné jej rovnou trestat, pokud však vina není známa, je nepřijatelné trestat člověka

---

⁵⁹ FOUCAULT, M. *Dohlížet a trestat: kniha o zrodu vězení*. Praha: Dauphin, 2000. ISBN 80-86019-96-9. s. 128

⁶⁰ TINKOVÁ, Daniela. *Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2004. ISBN 80-7203-565-7. s. 55

předem tím, že bude mučen. Bolest je tak pro Beccariu nepřipustným kritériem pro pravdu, byť je mučení využíváno jako preventivní opatření vůči ostatnímu lidu, ve kterém vyvolává strach. Zde je třeba se pozastavit nad tématem prevence. Beccaria vyzdvihuje tuto roli trestu jako hlavní – trest má působit preventivně, ne jako odplata. Avšak, jak vidíme, i tato preventivní funkce nesmí být na újmu jednotlivci. Beccariánský utilitarismus odmítá atributivní myšlenku trestu, neboť evokuje myšlenku msty a není možné napravovat zlo jiným zlem. Dle Tinkové tak trest sleduje dva hlavní cíle: prevenci individuální (zabránit pachateli v recidivě) a prevenci obecnou (zabránit ostatním občanům v páchání zla). Kruh se uzavírá ve chvíli, kdy si připomeneme, jak Beccaria definoval spravedlnost trestu – jako trest, který je redukován na svou nezbytnost. Je proto důležité, aby dojem, který trest vyvolá v ostatních, byl silnější než skutečné utrpení provinilcovo.⁶¹

Snahu o oddělení trestního procesu od náboženství lze nalézt například v kapitole „O přísahách“. Beccaria definuje tento institut jako protirečení mezi zákony a pocity člověka, protože pravověrný člověk bude spíše nemluvit pravdu, aby nepřispěl ke své vlastní zkáze. Zamýšlí se také nad tím, proč by zločinec měl dodržovat jakoukoliv pravdomluvnost, je-li zločincem, a zakončuje tak úvahu tím, že přísaha je spíše formalitou, přežitkem potlačujícím náboženský pocit, neboť nutí člověka zradit svou víru, aby zachránil sám sebe v tomto životě.

Obecně lze tedy říci, že Beccaria pojal otázku zločinu a trestu velmi komplexně, od zákonodárce, přes soudce, trestní právo hmotné i procesní až po úvahy nad prevencí zločinů a absurditou některých z nich. Celou filozofii by bylo možné shrnout do jedné věty, kterou Beccaria cituje hned v úvodu díla, a která pochází z pera Francise Hutchesona: zákony musejí být vyhlášovány s jediným cílem, jímž je „maximální štěstí rozdělené mezi maximální počet.“⁶²

2. 2. 3 O trestu smrti

Pravděpodobně nejzajímavější, nejprogresivnější a nejvlivnější částí celého spisu je kapitola XXVIII. nazvaná „O trestu smrti“. Již z předcházejících kapitol

---

⁶¹ Ibid, s. 56

⁶² Vlastní překlad, v originále „la massima felicità divisa nel maggior numero“ In: BECCARIA, C., FIRPO, L. a FRANCIONI, G. *Edizione nazionale delle opere di Cesare Beccaria*. Milano: Mediobanca, 1984-2009. s. 23

vidíme, že Beccariovo stanovisko k tomuto problému má jasné kontury. Hovoří-li o trestech, říká, že zrušení trestů krutých a zavedení mírnějších působí na duše občanů, činí je lidštějšími a jemnějšími a tím také vede ke snížení krutosti trestných činů, které páchají. Staví se také proti tělesným trestům mrzačícím, neboť ty mají jednu vlastnost, která je proti přirozenosti – neodvolatelnost. Tato nevykupitelnost, nenávratnost, nezvratitelnost mrzačícího trestu je společná i trestu smrti, který, jakkoliv to bude znít banálně, nemůže zajistit nápravu. Trest smrti proto neplní základní cíl spravedlivého trestu.

„Toto zbytečně štědré udělování trestů, které nikdy neučinily lidi lepšími, mě přivedlo k zamyšlení, je-li smrt opravdu užitečnou a spravedlivou v dobře organizované vládě.“⁶³ Dle společenské smlouvy sice lidé obětují část své svobody, ale nemohou přeci dobrovolně obětovat i svůj život s tím, že o něm rozhoduje někdo jiný – takové vzdání se základního lidského práva je nepřípustné (později budou právě lidská práva formulována jako nezadatelná), a proto Beccaria v nejvyšším trestu nevidí nic než válku státu proti občanovi. Jak později rozvádí tuto myšlenku Michel Foucault, „musí se trestat jinak: zrušit fyzickou konfrontaci vládce s odsouzeným; rozplést tento boj těla na tělo, jenž se odvíjel mezi pomstou vladaře a uspokojovaným hněvem davu prostřednictvím popravovaného a kata“⁶⁴ Beccaria si bere na pomoc historii, aby ukázal, že existence trestu smrti prokazatelně nezabrání lidstvu v páchání zvěrstev, jeho preventivní síla je totiž minimální, neboť nejde o trest dlouhodobý, který by zanechával většího efektu v myslích lidí. Malý, ale opakovaný trest je více odstrašující než trest jednorázový, intenzivní, krutý. Chvilkové utrpení, možná i hrdost, která vede k věčnému vykoupení, je osvobozením spíše než trestem pro věřícího člověka. Je tedy správné užívat vraždy veřejné, aby stát občany odradil od vraždy soukromé? Trest smrti bezesporu zabrání recidivě, ale zároveň zabrání i tomu, co by si každý trest měl klást za cíl – nápravě. A tak v závěru celého díla Beccaria dodává: „aby každý trest nebyl násilím jednoho člověka nebo mnohých lidí na

---

⁶³ Ibid, s. 86

⁶⁴ FOUCAULT, M. *Dohlížet a trestat: kniha o zrodu vězení*. Praha: Dauphin, 2000. ISBN 80-86019-96-9. s. 119

jednotlivém občanovi, musí být hlavně veřejný, rychlý, nevyhnutelný, nejnižší možný za daných okolností, úměrný zločinu, diktovaný zákony.“⁶⁵

2. 3 Vliv Beccariova díla na moderní kodifikace

„Nechť jsou tresty přiměřené a odpovídající přestupkům, nechť trest smrti není udělován krom viníků vraždy a nechť jsou veřejná mučení, jež se přičií humanitě, zrušena.“⁶⁶ Takto bylo shrnuto obecné stanovisko generálních stavů ve věci veřejného mučení ve Francii v roce 1789. Jak vidíme, jde o ty stejné myšlenky, jaké uvedl Cesare Beccaria ve svých filozofických spisech.

Hovořili jsme již o tom, jak velký ohlas vzbudil Beccariův spis v evropských zemích záhy po svém vydání, k jeho myšlenkám se hlásil Voltaire i jiní osvícenští myslitelé. Uznání z řad nejvyšších na sebe také nenechalo dlouho čekat, ve druhé polovině 60. let přestal Leopold Toskánský aplikovat trest smrti (zatím jde tedy pouze o faktické nevyužívání možnosti, která zde právně stále existovala), podobně již byla zmíněna chystaná reforma Kateřiny II. Veliké. O faktickém úspěchu díla svědčí také velké množství justičních skandálů ve Francii, vznikaly zde tzv. „obránné spisy“ sepsané advokáty na obranu nespravedlivě souzených osob.⁶⁷ Beccariovi se tedy povedlo to, o co usiloval – povznést filozofickou myšlenku na úroveň celospolečenského dialogu. Daniela Tinková příznačně nazývá epochu osvícenství jako „čas odkouzlování světa“, což naprosto vystihuje moment, o kterém hovoříme. Zločin a trest není od této chvíle něčím vyšším, tajemným a otevřeným pouze nejvyšším učencům, ale toto téma se stává přístupným a široce diskutovaným.

Nejen vavříny však byly souzeny Beccariovi a jeho velkým myšlenkám. O zařazení knihy na Index zakázaných knih byla již řeč, své odpůrce však Beccaria našel i v kruzích jemu mnohem bližších, tedy právnických. Jeho právníční kolegové se neváhali přidat na stranu římskokatolické církve, významný pařížský advokát

---

⁶⁵ Vlastní překlad, v originále „perché ogni pena non sia una violenza di uno o di molti contro un privato cittadino, dev'essere essenzialmente pubblica, pronta, necessaria, la minima delle possibili nelle date circostanze, proporzionata a' delitti, debata dalle leggi.“ In: BECCARIA, C., FIRPO, L. a FRANCIONI, G. *Edizione nazionale delle opere di Cesare Beccaria*. Milano: Mediobanca, 1984-2009. s. 129

⁶⁶ FOUCAULT, M. *Dohlížet a trestat: kniha o zrodu vězení*. Praha: Dauphin, 2000. ISBN 80-86019-96-9. s. 119

⁶⁷ TINKOVÁ, Daniela. *Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2004. ISBN 80-7203-565-7. s. 61

se vyjádřil v tom smyslu, že nemůže být brán vážně muž, který si dovolí odsoudit všechny civilizované národy a jehož kritiky není ušetřen ani jeden systém práva, soudce či právník.⁶⁸ Muyart de Vouglans, prominentní juriconsult, označil Beccariovo dílo za hanopisy usilující o zvrácení celého systému práva, které zároveň dalo signál k otevřené válce.⁶⁹

Přesto se spis začal brzy nést své ovoce a v roce 1786 byla vydána v Toskánsku Leopoldina⁷⁰, nový trestní kodex. Už v jeho preambuli najdeme vyjádření směřující k obecné humanizaci a zrušení drakonických a zbytečných trestů a, což je nejdůležitějším bodem, zrušení trestu smrti, neboť ten neplní svůj účel a je tudíž neužitečný. Toskánsko se tak stalo první zemí moderního světa, ve které byl zrušen trest smrti. Částečně byl trest nejvyšší zrušen i na našem území Rakouským trestním zákoníkem Josefa II. z roku 1787, zavádění nové právní úpravy se však ukázalo být složité a skončilo neúspěchem.⁷¹

Obrovský přínos představoval tento osvícenský traktát pro formování Spojených států amerických. Thomas Jefferson i John Adams Beccariův spis prokazatelně četli (Jefferson dokonce v italském originále) a inspirovali se jím. Svědčí o tom fakt, že když v polovině sedmdesátých let 18. století propukla válka za nezávislost, v Pennsylvánii bylo považováno za hrdelní více než 20 druhů zločinů, v roce 1794 však jejich počet klesl na minimum. V Jeffersonově rodné Virginii i po vzniku Spojených států stále dominovalo anglické trestní právo, americký státník se však brzy zasadil o značné omezení trestu smrti i reformu trestního práva obecně. Ozvěny Beccariova hlasu dále najdeme jak v Ústavě Spojených států amerických, tak v prvních deseti dodatcích k ní, Listině práv.⁷²

---

⁶⁸ HOSTETTLER, J. *Cesare Beccaria: the genius of on crimes and punishments*. Hook, Hampshire, U. K.: Waterside Press, 2011, xviii, 21-160 p. ISBN 1904380638. s. 22

⁶⁹ TINKOVÁ, Daniela. *Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2004. ISBN 80-7203-565-7. s. 63

⁷⁰ Zákoníky, a především ty trestní, byly svého času vždy nazývány po panovníkovi, za jehož vlády byly vydány, celý název takového zákoníku byl vždy „Constitutio criminalis ...“, a tak na našem území postupně vycházely „Carolina“ (Constitutio criminalis Carolina), „Josefina“ (Constitutio criminalis Josephina) i Tereziána (Constitutio criminalis Theresiana).

⁷¹ TINKOVÁ, Daniela. *Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2004. ISBN 80-7203-565-7. s. 73

⁷² HOSTETTLER, J. *Cesare Beccaria: the genius of on crimes and punishments*. Hook, Hampshire, U.K.: Waterside Press, 2011, xviii, 21-160 p. ISBN 1904380638. s. 26 a násl.

3 OSVÍCENSTVÍ V JIŽNÍ ITÁLII: ANTONIO GENOVESI

Čtyři roky před narozením Cesareho Beccarii, 10. května 1734 vstoupila do Neapole španělská armáda pod vedením Karla Bourbonského, osmnáctiletého syna španělského krále Filipa V.⁷³ Nové království Mezzogiorna (jak je jižní Itálie nazývána) se stalo formálně autonomním státem nezávislým na Španělsku (přestože dynastické vazby zůstaly hmatatelné a zřejmé) a otevřelo se tak nové Evropě, ve vzduchu byly cítit nadcházející změny v oblasti hospodářství i občanského života. Očekávání, která měla stará společnost v nově vzniklém království, se brzy začala naplňovat, byť byla často neskromná.⁷⁴

Reformátorské myšlenky se však v Neapolsku (a obecně na jihu) nezjevily jako blesk z čistého nebe, filozofická tradice v této oblasti se poměrně rozsáhle rozvíjela už od 16. století a zastupovali jí velká jména jako Giordano Bruno či Tommaso Campanella, velcí rodáci z těchto končin, dále pak Giambattista della Porta⁷⁵ a i za krátké vlády Rakušanů se dařilo reformátorskému myšlení – zde není možné nezmínit velkého Giambattistu Vica⁷⁶ i jeho současníka Pietra Giannoneho^{77, 78}. A byla to právě

---

⁷³ V roce 1700 zemřel španělský král Karel II., čímž vymřeli po meči španělští Habsburkové. V letech 1701-1714 probíhala na území dnešní Itálie válka o španělské dědictví, z níž vyšli vítězně Habsburkové rakouští a učinili tak z Itálie jakousi „ekonomickou provincii“, ke které zanedlouho, výměnou za Sardinii, připojili i ostrov Sicílii. Konsolidovat moc se jim však v jižní Itálii nikdy zcela nepodařilo, neboť významné složky jihoitalské společnosti zůstaly věrné Španělsku. Válka v o nástupnictví v Polsku a vpád Karla Bourbonského do Neapole pak způsobil, že se Habsburkové z jižní Itálie stáhli definitivně a nadále se věnovali upevňování moci spíše na severu. Více viz KUDRNA, J. *Dějiny Itálie V.-XVIII. století*. 2. upravené vyd. Brno: Univerzita J.E. Purkyně v Brně, 1983. s. 239 a násl.

⁷⁴ CARPANETTO, D., RICUPERATI, G. *Italy in the age of reason 1685- 1789*. London: Longman, 1987, ISBN 0-582-49145-2. s. 179 a násl.

⁷⁵ Giambattista della Porta (1535-1615) byl neapolský vědec, dramatik i prozaik, známý pro své mnohdy až okultní zájmy, které jej často dostávaly do sporu s církví. Více viz PELÁN, J., FLEMROVÁ, A. *Slovník italských spisovatelů*. 1. vyd. Praha: Libri, 2004, 751 s. ISBN 80-7277-180-9. s. 306

⁷⁶ Giambattista Vico (1668-1744) byl neapolský historik, básník a filozof, který je znám, mimo jiné, pro své polemiky s René Descartesem. Více viz PELÁN, J., FLEMROVÁ, A. *Slovník italských spisovatelů*. 1. vyd. Praha: Libri, 2004, 751 s. ISBN 80-7277-180-9. s. 723

⁷⁷ Pietro Giannone (1676 – 1748) byl právník, filozof a historik pocházející z Puglie, autor traktátu *„Trojí království čili království nebeské, pozemské a papežské“* zaměřeného na kritiku katolické hierarchie. Více viz PELÁN, J., FLEMROVÁ, A. *Slovník italských spisovatelů*. 1. vyd. Praha: Libri, 2004, 751 s. ISBN 80-7277-180-9. s. 371

⁷⁸ ASTARITA, T. *Mezi vodou slanou a svěcenou: dějiny jižní Itálie*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: BB art, 2006, ISBN 80-7341-947-5. s. 220 a násl.

Neapol, kde, dříve než v kterékoliv jiné části apeninského poloostrova, mladý Antonio Genovesi začal kázat o nutnosti naléhavých a radikálních hospodářských reforem.⁷⁹

3. 1 Životopisný medailonek

Salernský rodák se narodil 1. listopadu roku 1713 do chudé venkovské rodiny v jihoitalském Castiglione (dnes díky němu nesoucí jméno Castiglione del Genovesi). Jeho otec, zchudlý šlechtic, jej už od útlého dětství vedl cestou vzdělání a jeho výuku svěřil do rukou kleriků z řad příbuzných, kteří jej učili latině, literatuře i rétorice. V jeho 14 letech nastal malý zlom – z Neapole se vrátil do Castiglione blízký příbuzný, Niccolò Genovese, a byl to právě on, kdo mladého Antonia začal zasvěcovat do tajů filozofie. Kněžský stav, ke kterému byl otcem předurčen, jej neminul. V osmnácti letech sice Genovesi prožil krátký román s dívkou jménem Angela Dragone, přísný otec však tento vztah odmítl tolerovat a poslal svého syna do nedalekého Buccina, kde se poblíž konventu augustiniánů nadále věnoval teologii. Jeho studium scholastické i karteziánské filozofie, řeckých a latinských historiků, teologie a obojího práva neunikla pozornosti arcibiskupa Fabrizio da Capuy, který jej povolal jako učitele rétoriky do semináře v Salernu. V roce 1737 byl pak Antonio Genovesi vysvěcen na kněze, o rok později již opustil Salerno a vydal se do Neapole.

V hlavním městě dnešní Kampánie navštěvoval mladý teolog přednášky Gambattisty Vica, muže, který jej bezesporu ovlivnil, avšak s jeho filozofickými myšlenkami se brzy rozešel. Přestože si pohrával s myšlenkou věnovat se advokátní praxi, dal přednost dráze pedagogické a vyučoval na sebou samým založené škole filozofii a teologii. Opět byl jeho talent „objeven“, tentokrát Celestinem Gallianim, arcibiskupem i profesorem, který zároveň vykonával významnou funkci v administrativě univerzity v Neapoli, a Genovesimu byla v roce 1741 přidělena katedra metafyziky, o čtyři roky později i katedra etiky na nepolské univerzitě.

V roce 1743 publikoval první díl knihy „*Elementi di metafisica* (Základy metafyziky), v níž jsou patrné vlivy filozofů jako René Descartes nebo John Locke. Reakce na sebe nenechala dlouho čekat, podobně jako u Beccariova stěžejního díla, a nevole církve způsobila, že Genovesi, ze strachu ze ztráty kněžského taláru i místa na univerzitě, odvolal některé z tezí. Učinil tak však pouze formálně a své důvody

---

⁷⁹ ROMANO, R., VIVANTI, C. *Dal primo settecento all'unità: l'illuminismo e il risorgimento*. Milano: Il sole 24 ore, 2005, viii-xiv. s. 84

vysvětlil hned v následujícím díle „*Appendice alla metafisica*“ (Dodatek k metafyzice), kterou provokativně věnoval kardinálu Spinellimu, muži, který jej vyzval k odvolání „kacířských“ myšlenek.

O „svou“ katedru Genovesi přišel jen o několik let později, je na místě hovořit o této události spíše jako o šťastné náhodě, která jej přivedla na „správnou cestu“, na katedru ekonomie a mechaniky. Výše zmiňovaný kardinál Spinelli mladému filozofovi zabránil vydat druhý díl „*Elementi di metafisica*“, a snad v tomto momentu se Genovesi definitivně rozhodl opustit filozofii a etiku a vydat se na dráhu ekonoma („*Elementi di metafisica*“ však byly postupně vydány, posední, čtvrtý díl, vyšel v roce 1752).

Tak jak byly Genovesiho vztahy k církvi (lépe řečeno k jejím představitelům majícím v rukou moc) složité, tak rostla jeho popularita na královském dvoře. Jeho traktáty o ekonomii mu pomohly získat si důvěru krále Karla III. Bourbonského, který pro něj v roce 1754 založil první katedru obchodu a mechaniky v Evropě vůbec. Vznikem nové katedry však jeho prvenství nekončí, ve chvíli, kdy začal Genovesi vyučovat, zvolil si jako jazyk výuky ne obligátní a léty prověřenou latinu, jazyk učenců, ale italštinu, ve které vedl veškeré své přednášky.⁸⁰

Ve stejném roce pak vydal jedno ze svých nejznámějších děl, „*Discorso sopra il vero fine delle lettere e delle scienze*“ (Úvaha o pravém cíli literatury a věd), traktát, který se zamýšlí nad důvody hospodářského i občanského úpadku Neapolského království. Léta 1765 až 1769 byly pro Antonia Genovesiho stěžejními, neboť vydal svá nejznámější a v osvícenské Evropě nejčtenější díla: „*Lezioni di commercio o sia di economia civile*“ (Přednášky o obchodu neboli O národohospodářství), které bylo okamžitě přeloženo do španělštiny i němčiny, dále pak „*Logica per li giovanetti*“ (Logika pro mládež) a morální dílo, které se poněkud vymyká ekonomické lince, „*Della Diceosina, o sia della filosofia del giusto e del onesto*“ (Diceosina neboli O filozofii spravedlnosti a cti).⁸¹

Je nutné zmínit, že v Neapolsku se v této době začal politicky uplatňovat Bernardo Tanucci, věrný služebník španělské dynastie, jehož hlavním cílem bylo

---

⁸⁰ GENOVESI, A., VENTURI, F. *Scritti*. Torino: G. Einaudi, 1977, 1. s. 3-39

⁸¹ PELÁN, J., FLEMROVÁ, A. *Slovník italských spisovatelů*. 1. vyd. Praha: Libri, 2004, 751 s. ISBN 80-7277-180-9. s. 365

dosáhnout reforem, především správních, které by omezily práva církve i baronů.⁸² V roce 1767 byli z království vyhnáni jezuité a Antonio Genovesi byl pověřen školskou reformou a vstoupil do služeb státu – podobnost osudů neapolského i lombardského reformátora jistě stojí za povšimnutí. Za jeho života však bylo pouze malé množství jím navrhovaných reforem uvedeno do praxe, zemřel 23. září 1769 v Neapoli s myšlenkou, že za sebou zanechává nejen velké dílo, ale také velké následovníky – Giuseppe Marii Galantiho, Giuseppe Palmieriho, Gaetana Filangieriho⁸³ a jiné.⁸⁴

3. 2 Genovesiho filozofie

Antonio Genovesi byl osvíceným i renesančním mužem zároveň, rozsah jeho zájmů byl skutečně obrovský a v každém z nich byl schopen vyniknout. Teologie, filozofie, etika a morálka, právo, ekonomie, politologie, v těchto všech disciplínách zanechal velmi výraznou stopu pro budoucí učence. Je tedy poměrně těžké vysledovat nějakou základní Genovesiho filozofii, avšak ať už se jedná o právo nebo ekonomii, není nemožné vyznačit několik základních motivů táhnoucích se jako červená nit v jeho spisech. Máme-li na paměti to, že Genovesi byl primárně teologem a člověkem hluboce věřícím, nepřekvapí nás jeho odkazy na Boha a víru – v právu, filozofii, politologii. Proti této tezi však překvapivě stojí Genovesi-antiklerikál, ekonom tělem i duší, pro něhož upřímná víra není důvodem pro výsady církve, které v Neapolsku hrály obrovskou roli a podílely se na její hospodářské zaostalosti. A konečně je to tedy Geovesi-ekonom, který neváhá své myšlenky týkající se hospodářství zanést i do spisů zabývajících se výlučně právem a morálkou. Máme tak před sebou figuru, která je velmi všestranná, na první pohled snad i názorově rozpolcená, avšak téměř vždy schopná své vášně spojit v logicky koherentní závěr.

Genovesi se vyslovoval pro uvolňování obchodu, podporu výrobců a zredukování výsad feudálů v této oblasti, dále pak pro reformu práva i školství, soudnictví a vlastně celého systému, na kterém neapolská feudální společnost stála. Sám pak říká ve svém spise „*Discorso sopra il vero fine delle lettere e delle scienze*“

---

⁸² KUDRNA, J. *Dějiny Itálie V.-XVIII. století*. 2. upravené vyd. Brno: Univerzita J.E. Purkyně v Brně, 1983.

⁸³ Více o těchto osobnostech viz kapitola 3. 3 „Genovesiho následovníci“

⁸⁴ POTOLICCHIO, A. heslo Genovesi Antonio In: *Enciclopedia italiana (1932)* [online] [cit. 2014-03-17] Dostupné z WWW: < [http://www.treccani.it/enciclopedia/antonio-genovesi_\(Enciclopedia_Italiana\)/>](http://www.treccani.it/enciclopedia/antonio-genovesi_(Enciclopedia_Italiana)/>).

toto: „Vše rozumné je opravdu krásné. Avšak rozum, který se nepoužívá, zůstává nezralý. V takovém případě může lidi krásnit, ale nemůže být pro ně užitečný. [...] My, obyvatelé Neapole, stále ještě raději diskutujeme, než něco děláme... Pořád ještě je nám vlastní rozumová marnivost, milujeme věci spíše okázalé než užitečné. Stále ještě nám dělá dobře, když nás obdivují jakožto nepochopitelné, než když nás mají za užitečné.“⁸⁵ Jeho kritika neapolského způsobu myšlení je očividná, jde však ještě dál, když spolu s ostatními filozofy téže doby a pocházejícími z téhož místa se opírá do postavení Neapole v rámci Itálie, společně jí označují za „obrovskou hlavu na křehkém tělíčku“⁸⁶, velikost města a zároveň rozložení obyvatelstva v něm ve spojení s výsadami některých vrstev považovali za velký problém. Genovesi kritizoval školství, neboť výuka byla podle něj zaměřená na vše ostatní než na osvojování znalostí, které by byly prakticky využitelné.⁸⁷ Chtěl v obyvatelích Neapole podpořit vzdělanost a touhu po vědění, která by Neapol vynesla ze „stoletého spánku“ a zařadila ji mezi evropské bašty učenosti. Jak bylo zmíněno výše, hodlal tak učinit prostřednictvím italského jazyka. Ve své předmluvě k „*Logica per li giovanetti*“ uvádí, že dokud věda nebude hovořit jinak než jazykem neznámým našim matkám a chůvám, nebude možné doufat, že se změní pohled na Neapolsko, které se dosud jeví jako surové, ošuntělé, hnusné a jako přísluhovač cizinců.⁸⁸ A tak vidíme i poslední rovinu Genovesiho osobnosti, a to Genovesiho-průkopníka italštiny.

3. 2. 1 Genovesiho inspirace

Ať už byl Antonio Genovesi jakkoliv zajímavou a průkopnickou postavou italského osvícenství, je samozřejmostí, že jeho teze nevznikaly nezávisle na spisech jiných intelektuálů, ať už z řad předchůdců, nebo z řad jeho současníků. Tak jak však bylo u Beccarii poměrně jednoduché určit směry i konkrétní osoby, které jej inspirovaly, je nutné Genovesiho oblasti zájmu od sebe oddělit a pro každou z nich najít vlastní zdroj inspirace.

⁸⁵ ASTARITA, T. *Mezi vodou slanou a svěcenou: dějiny jižní Itálie*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: BB art, 2006, ISBN 80-7341-947-5. s. 232

⁸⁶ Ibid.

⁸⁷ ALBINI, P. L. *Delle dottrine filosofiche sul diritto di Antonio Genovesi: memorie*. Dalla Stamperia reale, 1859. s. 6

⁸⁸ V originále doslova říká „Finché le scienze non parleranno che una lingua ignota alle nostre madri e balie, non è da sperare che il nostro gentil paese non si vegga rozso e squallido, vile a servo degli stranieri.“ Více viz GENOVESI, A. *La logica per li giovanetti*. A spese Remondini di Venezia, 1779. s. 8

Budeme-li postupovat proti proudu času od Genovesiho nejpozdějšího zaměření, tj. ekonomie, budeme možná překvapeni, že byt' je tato osobnost považována za velkého průkopníka v této oblasti v Itálii (o čemž jistě svědčí i jeho výše zmíněný primát ve vedení samostatné katedry daného oboru na univerzitě), nebyl prvním italským osvíceneckým ekonomem. V roce 1751 totiž neapolský učenec Ferdinando Galiani vydal spis „*Delle moneta*“ (O měně) první a nejoriginálnější z dobově příznačných monetaristických spisů.⁸⁹ Toto dílo bezpochyby pomohlo zformovat Genovesiho stránku osobnosti zabývající se ekonomii. Galiani potom ještě v roce 1770 vydal své nejslavnější dílo „*Dialogues sur le commerce des blés*“ (Rozmluvy o obilí), ve kterém kritizuje tehdy proklamovanou politiku absolutního laissez-faire a poukazuje na její nevhodnost pro oblasti jako je například Neapol. Genovesi se potom ve svých přednáškách s Galianim rozchází, když prosazuje vedle umírněného protekcionismu také volný obchod s obilím.⁹⁰

Ani Genovesiho antiklerikalismus, byt' prosazovaný ze strany více méně klerika jistě zajímavý, není žádnou novinkou. Výše bylo pojednáno o všeobecné kritice církve, již jí podrobili osvícenští filozofové celé Evropy. Mezi další muže, kteří dali podnět k Genovesiho zamyšlení nad fungováním církve můžeme, mimo René Descartese nebo Johna Locke, zařadit také třeba Monsignora Gilberta de Choiseul du Plessis Praslin, jednoho z představitelů galikanismu.⁹¹

Poslední ze tří hlavních oblastí, kterým Antonio Genovesi zasvětil svůj život, je právo a právní věda. Neapolský filozof byl zastáncem teorie iusnaturalismu, tedy přirozeného práva podobně jako Cesare Beccaria, a proto jeho právní spisy navazují na myšlenky Samuela von Puffendorfa, Christiana Wolfa, Barucha Spinozu i na tolikrát zmiňované Thomase Hobbesa či Johna Locke.⁹²

---

⁸⁹ PELÁN, J., FLEMROVÁ, A. *Slovník italských spisovatelů*. 1. vyd. Praha: Libri, 2004, 751 s. ISBN 80-7277-180-9. s. 354

⁹⁰ Ibid. s. 364

⁹¹ MONTI, G. M. *Due grandi riformatori del settecento: A. Genovese e G. M. Galanti*. Firenze, 1926. s. 58

⁹² ALBINI, P. L. *Delle dottrine filosofiche sul diritto di Antonio Genovesi: memorie*. Dalla Stamperia reale, 1859. s. 9

3. 2. 2 Genovesi antiklerikál

Vztah k církvi můžeme směle nazvat Genovesiho třináctou komnatou. Člověk hluboce věřící, praktikující katolík, kněz a tedy osoba tvořící součást velkého fungujícího organismu katolické církve. Již Genovesiho první spisy se dostaly na index zakázaných knih, jeho filozofické myšlenky byly pro tehdejší církevní představenstvo příliš odvážné. Zároveň se však zabýval myšlenkou „přirodní teologie“, odtržené od liturgie, zavrhuje scholastiku a soustřeďující se pouze na praktický úděl víry. Inspirace deismem, jakýmsi „náboženstvím osvícenství“, je zde zjevná.

Nejvýznamnějším spisem z této oblasti je pravděpodobně jeho „*Theologiae Elementa*“ z roku 1748 (vyšla až posmrtně v roce 1771), v níž se zabývá striktním rozlišováním mezi státem a církví. Jeden i druhý představují obrovskou moc, která však od sebe musí být oddělena a zároveň si tyto dvě moci mají být vzájemně podřízené – církev státu ve všech záležitostech, které spadají do oblasti politiky, stát církvi ve věcech náboženství. Církev by tak nevstupovala do zajišťování veřejného pořádku, stát by se naopak zdržel jakéhokoliv zásahu do sféry církevní doktríny a nehodnotil by církevní zvyky.⁹³ Tato velmi moderní myšlenka praktické odluky církve od státu měla v Neapolsku mnoho podob. Ještě před vydáním Genovesiho spisu se králi Karlovi Bourbonenskému podařilo například reformovat univerzitu a vymanit ji tak z vlivu církevního. V roce 1740 dovolil Židům usidlovat se v království, snižoval počet duchovních, stejně jako se snižovalo množství půdy ve vlastnictví církve. Královská rada si prosadila i právo schvalovat na území království papežova rozhodnutí týkající se církevních záležitostí a vyhradila si i právo schvalovat církevní hodnostáře. Pokud se tedy vrátíme k Genovesiho vizi jakési sekularizace, neubráníme se myšlence, že nejen že bylo dosaženo toho, co proklamoval, ale jeho návrhy byly dalekosáhle překročeny a doslova „zadupány do země“, neboť se vzdálily od jím požadované rovnováhy mezi státní a církevní mocí. Z dříve státu podřízeného církvi se nyní stala církev podřízená moci státní.

Na sklonku života se Antonio Genovesi dostal do dalšího incidentu souvisejícího s církví. V roce 1768 vypukl v Neapoli boj, na jehož stranách stáli dva

---

⁹³ MONTI, G. M. *Due grandi riformatori del settecento: A. Genovese e G. M. Galanti*. Firenze, 1926. s. 17

rovnocenní soupeři. Spor o tzv. „decretali“⁹⁴ byl sporem o to, kdo by měl na univerzitě v Neapoli vyučovat kanonickou doktrínu – orgány státu či orgány církve? Není těžké uhádnout, na kterou stranu se Genovesi jako představitel umírněného reformismu a osvícenský filozof postavil. Jeho stanovisko nebylo zprvu otevřené, avšak jako zdroj jeho postoje nám slouží osobní dopisy, následně dva dopisy zaslané ministrovi pro církevní záležitosti Carlovi De Marcovi a konečně dvě rozpravy (nikdy nepublikované) „*Sulla cause delle Decretali*“. V jednom z dopisů De Marcovi označuje Genovesi decretali jako „kůži velké bestie“, kterou je potřeba spálit a její popel rozprášit, aby už nezpůsobovala zlo, které činilo po šest století evropské národy nešťastnými.⁹⁵ Podle Genovesiho církev téměř tyranizuje své „poddané“ prostřednictvím kanonického práva, vykonává tak nad nimi moc, kterou jí ani Bůh, ani nikdo jiný nepřiznává.⁹⁶

3. 2. 3 Genovesi ekonom

Rovina, ve které Genovesi opouští své filozofické období a pouští se do v Itálii jen málo probádaných „vod ekonomie“, je pravděpodobně tou nejznámější a pro jeho osobu nejprůzračnější. Jak již bylo zmíněno výše, v roce 1754 se stal vedoucím první katedry politické ekonomie na světě a jeho spisy, a to především díky širokému uznání, kterého se dostalo jeho spisům řešícím neutěšenou hospodářskou situaci v jižní Itálii.

Ve spisu „*Discorso sopra il vero fine delle lettere e delle scienze*“, z roku 1754 se zabývá otázkou, jak danou situaci zlepšit a posunout Neapol z úplné izolace do centra ekonomického dění. Doporučuje začít tzv. *ab ovo* založením agrárních akademií, na kterých by se mladí lidé učili nejen o základech zemědělství, ale i nové mentalitě, která se měla stát základním stavebním kamenem celé reformy, která se nemá týkat jen hospodářství a nefungující ekonomiky, ale celé společnosti. Genovesi totiž nerozlišuje mezi dobrem pro stát a dobrem pro občana, neboť tyto dva prvky jsou

---

⁹⁴ Jako „decretali“ neboli *decretales epistolae* jsou označovány papežské konstituce, které hlava církve vydává ve formě dopisu adresovaném široké veřejnosti a byly často zdrojem právním norem závazných pro všechny věřící, nad nimiž nejvyšší pontifik vykonává svou jurisdikci. Více viz heslo Decretali In: *Enciclopedia Italiana* (1931) [online] [cit. 2014-03-23] Dostupné z WWW: < [http://www.treccani.it/enciclopedia/decretali_\(Enciclopedia_Italiana\)/>](http://www.treccani.it/enciclopedia/decretali_(Enciclopedia_Italiana)/>).

⁹⁵ MONTI, G. M. *Due grandi riformatori del settecento: A. Genovese e G. M. Galanti*. Firenze, 1926. s. 82

⁹⁶ Ibid, s. 32 a násl.

propojeny – hospodářsky fungující sociální stát s sebou přináší občanský blahobyť a spokojenou společnost.⁹⁷

Ve svých „*Lezioni di commercio o sia di economia civile*“ vydaných v letech 1765-67 vyzdvihuje volný obchod a autonomii produkce. Činí tak navzdory svému současníkovi, který jej inspiroval a o kterém byla již řeč, Ferdinandu Galianimu, který se domníval, že tržní princip a absolutní uvolnění trhu by mohlo v době neúrody způsobit ještě větší zbídačení oblastí, jako je právě Neapol.⁹⁸ Obchod je pro něj jakýmsi lékem na veškeré neduhy jihoitalského hospodářství, ekonomie má potom sloužit vládám k tomu, aby zabezpečovaly bohatství a moc národa.⁹⁹

Antonio Genovesi byl současníkem Adama Smitha, skotského ekonoma, který je považován za zakladatele moderní ekonomie. Tyto dvě velké osobnosti 18. století mají velmi podobný osud – oba byli nejdříve filozofové, později se začlenili mezi ekonomy. Oba měli velmi moderní myšlenky, a tudíž se stali velkými kritiky feudální společnosti. Oba se domnívali, že změny může být dosaženo díky obchodu. A přeci je jeden z nich považován za většího než ten druhý. Pro Genovesiho je subjektem ekonomiky člověk a obchod není ničím jiným než vzájemnou asistencí. Toto pojetí je velmi rozdílné od Smithova poněkud pesimistického odtržení člověka od reality trhu, který je řízen pouze onou známou neviditelnou rukou.¹⁰⁰ Pro neapolského filozofa je základem všeho spokojený občan, díky němuž funguje vše – občanská společnost, obchod, hospodářství i celý stát. V roce 1769 napsal Antonio Genovesi předmluvu ke knize „*L'agricoltore sperimentato*“ Cosima Trinciho, jíž uzavírá oblíbeným citátem George Savile, markýza z Halifaxu: „Srdce poddaných (a tím se míní i jejich ruce) nevydají nic než chudou a útlou sklizeň tam, kde je moudrost a horký dech knížete nevypěstují.“¹⁰¹

---

⁹⁷ GENOVESI, A., VENTURI, F. *Scritti*. Torino: G. Einaudi, 1977, I. s. 40 a násl.

⁹⁸ PELÁN, J., FLEMROVÁ, A. *Slovník italských spisovatelů*. 1. vyd. Praha: Libri, 2004, 751 s. ISBN 80-7277-180-9. s. 354

⁹⁹ GENOVESI, A., VENTURI, F. *Scritti*. Torino: G. Einaudi, 1977, I. s. 133 a násl.

¹⁰⁰ BRUNI, L. *Genovesi. La rivincita dell'abate contro Adam Smith*. [online] 13. 1. 2013 [cit. 2014-03-23] Dostupné z WWW: <<http://www.avvenire.it/Cultura/Pagine/Genovesi.aspx>>.

¹⁰¹ V originále „Il cuore de' sudditi (e si vuol dire anche delle mani) non dà mai che scarsa e megra raccolta, dove la sapienza e i cedi aliti del principe non il coltivino.“ Více viz GENOVESI, A., VENTURI, F. *Scritti*. Torino: G. Einaudi, 1977, I. s. 132

3. 2. 4 Genovesi právní teoretik

V otázce práva a spravedlnosti se v období osvícenství začíná dostávat do popředí přirozenoprávní teorie vycházející z platónské, aristotelovské a stoické tradice, zastávaná sv. Augustinem i Hugo Grotiem. Přirozenoprávní koncepci lze označit za „takové pojetí práva, které nechápe jako jediný a poslední zdroj a kritérium práva zákony určité společnosti, ale uznává vyšší kritérium správnosti zákonů, jež vposled rozhoduje o jejich legitimitě a platnosti.“¹⁰² O významných představitelích této školy již bylo pojednáno výše, prakticky žádný z právních historiků však ve svém díle nevzpomíná jméno Antonia Genovesiho. Pietro Albini tuto skutečnost připisuje malé znalosti zahraničních učenců stran italské právní teorie, na druhou stranu se však velmi podivuje, že je dílo tohoto velmi všestranně nadaného jihoitalského osvícence opomíjeno i našinci. Připisuje tuto skutečnost tedy faktu, že Genovesiho zamyšlení se nad spravedlnost a právním systémem je téměř vždy spojeno s morálkou, a tudíž je řazeno spíše do oblasti etiky než práva.¹⁰³

Základní principy přirozeného práva najdeme u Genovesiho již v díle „*De jure et officii*“ (O právu a povinnostech) z roku 1765, které bylo určeno především jeho studentům k zamyšlení nad situací v zemi. Nejvýznamnějším spisem týkajícím se práva a spravedlnosti je však dozajista „*Diceosina o filosofia del giusto e dell'onesto*“ (Diceosina neboli O filozofii spravedlnosti a cti). Tato kniha vyšla v roce 1766 a je jak traktátem o přirozeném právu, tak i dílem, které se řadí mezi spisy etické. Název spisu vychází z poitalštěného řeckého výrazu *dikaiosyne*, který znamená „spravedlnost“.¹⁰⁴ Je rozdělená do dvou částí, v nichž se Genovesi nejprve zabývá vznikem práv, právní rovností všech lidí, právy původními a odvozenými, kolizí práv, původem nadřazenosti některých práv nad jinými, ale i problémy, které bychom nezařadili do právní teorie, ale spíše do případových studií a problematiky práva občanského jako je právo dědické, smluvní, i procesní z pohledu principů spravedlivého procesu podobně jako Cesare

---

¹⁰² NĚMEC, V. „Přirozenoprávní teorie“ bez pojmu přirozenosti [online] [cit. 2014-03-29] Dostupné z WWW: < <http://buberfund.cz/projekt-webdialog/universálnost-lidských-prav/%E2%80%9Epřirozenopravní-teorie%E2%80%9Cbez-pojmu-přirozenosti-v-nemec/>>.

¹⁰³ ALBINI, P. L. *Delle dottrine filosofiche sul diritto di Antonio Genovesi: memorie*. Dalla Stamperia reale, 1859. s. 7 a násl.

¹⁰⁴ BRUNI, L. heslo *Genovesi Antonio* In: *Il Contributo italiano alla storia del Pensiero* (2012) [online] [cit. 2014-03-22] Dostupné z WWW: <[http://www.treccani.it/enciclopedia/antonio-genovesi_\(Il_Contributo_italiano_alla_storia_del_Pensiero:_Economia\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/antonio-genovesi_(Il_Contributo_italiano_alla_storia_del_Pensiero:_Economia)/)>

Beccaria. Ve druhé části se potom zaměřuje na právo sociální, tedy na právo vztahů mezi lidmi, do nichž zahrnuje otázku sňatku, otcovské moci, významu rodiny ve státě a následně se dostává až k právu státnímu (dnes bychom jej označili spíše za právo ústavní), tedy k otázce formy vládnutí, právům a povinnostem panovníka a otázce mezinárodního práva – řešení konfliktů, právo mírové a válečné, konfederace a spojení, apod.¹⁰⁵

Výklad přirozeného práva zakládá (ne příliš překvapivě) Genovesi na myšlence, že všichni lidé na světě jsou si rovni. Jeho konstrukce je založená na tom, že příroda stvořila člověka jako něco obecného, co má nějaké obecné vlastnosti, avšak zároveň tuto entitu obdařila vlastnostmi individuálními, které se rodí z lidského rozumu. Tak tedy to, co je vlastní člověku, je vlastní i individuu a naopak, to, co je vlastní individuu je vlastní i každému člověku. Každé individuum se tak odlišuje od jiného, stejně jako se lidstvo obecně odlišuje od všech ostatních bytostí. Vlastnosti jednotlivých lidí jsou potom rozdílné stejně jako jednotlivé osobnosti. Tyto vlastnosti dále rozděluje do tří kategorií. Prvními jsou vlastnosti, se kterými se člověk rodí, a jsou od něj neoddělitelné, přestože mohou být modifikovány například rodiči nebo prostředím (Genovesi jej označuje jako „veřejnou moc“), ve kterém člověk vyrůstá. Druhou kategorií jsou vlastnosti, které člověk získává tím, že rozšiřuje ony první. Konečně do třetí kategorie zařazuje takové vlastnosti, které si obstarává prostřednictvím kontaktu s ostatními lidmi, aniž by jim tak ovšem činil újmu. Tyto tři druhy vlastností propůjčuje člověku Bůh a slouží mu k tomu, aby je využíval pro vlastní blaho, ale i pro blaho ostatních tím, že nebude zasahovat do vlastností, které byly uděleny právě jim. Přirozené právo potom slouží k tomu, aby všechny tyto vlastnosti, které odlišují jednoho člověka od druhého, ochraňovala a usměrňovala. A jelikož je každé právo individua jeho vlastnictvím, může s ním nakládat, jak je mu libo. Tato koncepce oprávnění jako osobního vlastnictví je velmi nová, téměř revoluční, neboť dovoluje kohokoliv (a tedy i vyšší moc v podobě panovníka) z jeho sféry vyloučit. Navíc se veškerá nabytá práva odvíjejí právě od těchto práv přirozených.¹⁰⁶

O přirozeném právu hovoří jako o jakémsi „vyšším zákonu“ a říká: „Tento zákon, který nám přikazuje následovat právo od Boha, naše vlastní práva a práva

---

¹⁰⁵ GENOVESI, A. *Della Diceosina, o sia della filosofia del giusto e dell'onesto*. Milano, 1835.

¹⁰⁶ GENOVESI, A. *Della Diceosina, o sia della filosofia del giusto e dell'onesto*. Milano, 1835. s. 40 a násl.

ostatních, kteří jsou nám od přírody rovni, je pravdivý, neboť se má základ v přírodě; [...] je jistý, neboť nelze pochybovat o tom, jestli existujeme, jestli jsme tím, kým jsme a jestli cítíme to, co cítíme; je povinný, neboť je nešťasten ten, kdo se staví proti němu.“¹⁰⁷

Podobně jako Cesare Beccaria, i Genovesi se věnuje otázce trestu, byť v menší míře než jeho lombardský protějšek. Podle něj se právo trestat zakládá nejen na principu spravedlnosti (tedy že zlo musí vymáhat zlo), ale i na principu společenské užitečnosti. Pokud by tedy trest nepřinášel společnosti žádné výhody, pokud by nebyl nijak účinný v předcházení trestným činům, pak by nebyl žádný důvod trestat zlo, které se děje, díky trestu můžou úřady dosahovat toho, co je podle něj nejdůležitější – obecného blaha. Přiznává tedy větší diskreci úřadů v otázce trestání, neboť na rozdíl od Beccarii více akcentuje užitečnost trestu, ovšem v otázce přísnosti trestání se tyto dva osvícenci prakticky shodují. Genovesi, stejně jako o tři roky Beccaria, v Diceosině kalkuluje s tím, že by se tresty měly ukládat nejen podle zákona, ale podle uvážení vzhledem ke konkrétní situaci, rodinnému prostředí, zvykům a ve spojitosti s následky, které daný čin může mít na další trestnou činnost.¹⁰⁸

Genovesi spojuje metafyziku s morálkou a tuto s právní vědou. Dle Pietra Albinio bychom tuto knihu mohli dokonce považovat za první pokus o uspořádané představení racionálního právního myšlení širšímu publiku na území Itálie.¹⁰⁹ Akcent na etiku a morálku je však u Genovesiho natolik silný, že jej historická jurisprudenc, jak již bylo pojednáno výše, nezařazuje mezi právní teoretiky. Onen výše zmíněný zákon je totiž v první řadě povinností morální, která míří k absolutnímu dobru všech. To, co „sráží“ Genovesiho z pomyslného Olympu osvícenských právních teoretiků je jeho velký akcent na Boha, neboť odvozuje většinu povinností člověka od povinnosti téhož k Bohu, čímž dokazuje svou velkou oddanost původnímu zaměření a také to,

---

¹⁰⁷ V originále: „Dunque questa legge commanda che si serbino i diritti di Dio, i diritti nostri, i diritti degli altri a noi per natura uguali. Questa legge è vera, perchè fondata sulla natura; [...] è certa, perchè si potrebbe egi dubitare se noi ci siamo, e se siamo quel che siamo? Se sentiamo quel che sentiamo? È obbligatoria, perchè infelice chi le se oppone.“ Více viz GENOVESI, A. *Della Diceosina, o sia della filosofia del giusto e dell'onesto*. Milano, 1835. s. 52

¹⁰⁸ GENOVESI, A. *Della Diceosina, o sia della filosofia del giusto e dell'onesto*. Milano, 1835. s. 343 a násl.

¹⁰⁹ ALBINI, P. L. *Delle dottrine filosofiche sul diritto di Antonio Genovesi: memorie*. Dalla Stamperia reale, 1859. s. 10

že ač neustále v konfliktu se soudobou církví, uvnitř své osobnosti zůstal člověkem hluboce věřícím.¹¹⁰

3.3 Genovesiho následovníci

Po Genovesiho smrti se reformy v jižní Itálii nezastavily, jak by se na první pohled mohlo zdát. A ani nemohly. V sedmdesátých a osmdesátých letech se výsady, které požívali místní intelektuálové ze strany královské rodiny, stále zvětšovaly. Královská rodina vládoucí v Neapolsku sice nebyla příliš vzdělaná, ale osvícenství se v tomto období stalo evropskou módou. Součinnost mezi novými myšlenkami a cíli absolutistické monarchie dosáhla svého vrcholu, proticírkevní opatření byla podporována nejvíce. Své reformy se však dočkalo i soudnictví a právo, v roce 1774 vláda nařídila, aby vynesené soudní rozsudky obsahovaly výslovné odkazy na konkrétní normy, podle kterých byly případy rozhodnuty, v osmdesátých letech se kodexy začaly stávat srozumitelnějšími a tudíž přístupnějšími široké veřejnosti, v roce 1789 byl konečně vydán zákaz mučení.¹¹¹

Velký podíl mělo Genovesiho učení na formování osobnosti významného neapolského právníka, Gaetana Filangieriho. Tento právník a publicista je autorem nedokončeného spisu „*Scienza della legislazione*“ (Věda o zákonodárství) z let 1781 až 1788 (jeho práce byla přerušena náhlým úmrtím na tuberkulózu), který se zaměřuje na politické i ekonomické zákony, trestní právo a reformu kodexů.¹¹² Přestože se jeho dílo dočkalo i rozsáhlé kritiky v jeho domovině, velkého uznání se mu dostalo jak ve Francii, tak i za oceánem, kdy se mezi ním a Benjaminem Franklinem vytvořilo poměrně silné přátelské pouto.¹¹³

Genovesi osobnost byla natolik vlivná ve všech směrech, že seznam osvícenských i dalších následovníků, které se jeho prací inspirovali, by nebral konce. Zmínme proto ještě například Giuseppe Palmieriho, ekonoma a autora „*Osservazioni sulla pubblica economia*“ (Postřehy o veřejném hospodářství) a „*Della ricchezza*

---

¹¹⁰ Ibid, s. 19 a násl.

¹¹¹ ASTARITA, T. *Mezi vodou slanou a svěcenou: dějiny jižní Itálie*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: BB art, 2006, ISBN 80-7341-947-5. s. 235

¹¹² PELÁN, J., FLEMROVÁ, A. *Slovník italských spisovatelů*. 1. vyd. Praha: Libri, 2004, 751 s. ISBN 80-7277-180-9. s. 330 a násl.

¹¹³ ASTARITA, T. *Mezi vodou slanou a svěcenou: dějiny jižní Itálie*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: BB art, 2006, ISBN 80-7341-947-5. s. 236

nazionale“ (O národním bohatství), který byl v sedmdesátých letech jmenován ředitelem nejvyšší finanční rady.¹¹⁴ Dalším významným jménem je dozajista Giuseppe Maria Galanti, který rovněž navázal na Genovesiho práci v oblasti ekonomie, který ve svém „*Descrizione del Molise*“ (Popis Molise) mapuje situaci v Neapolsku zapříčiněnou feudálním systémem.¹¹⁵ I v materii etiky a morálky měl Genovesi svého následovníka, jímž byl Francesco Mario Pagano, profesor etiky na Neapolské univerzitě, jehož revoluční myšlenky i činy (hájil tzv. Vlasteneckou společnost¹¹⁶ v procesech s ní vedených od roku 1794) vedly k vyhnanství a o několik let i k popravě za loajalitu Parthenopské republiky. Jeho práce v oblasti práva však dozajista je dodnes významnou, neboť navazuje jak na tradici Genovesiho, tak Beccarii, a to především spisy „*Considerazioni sul processo criminale*“ (Úvahy o trestním procesu) a „*Principi del codice penale*“ (Zásady trestního zákoníku).¹¹⁷

---

¹¹⁴ PROCACCI, G. *Dějiny Itálie*. Vyd. 1., Dotisk 3. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2010, ISBN 978-80-7106-721-4. s. 201

¹¹⁵ MONTI, G. M. *Due grandi riformatori del settecento: A. Genovese e G. M. Galanti*. Firenze, 1926. s. 167

¹¹⁶ Patriotická společnost neboli „Società patriottica“ byla tajná společnost, kterou založil Carlo Lauberg, a která velmi sympatizovala s myšlenkami Velké francouzské revoluce. Více viz TERRACCIANO, N. *Carlo Lauberg: il patriota amico della libertà* [online] 16. 9. 2011 [cit. 2014-03-29] Dostupné z WWW: < <http://www.monitorenapoletano.it/sito/atti-e-documenti-della-repubblica-partenopea/biografie/260-carlo-lauberg-il-patriota-amico-della-liberta.html>>.

¹¹⁷ PELÁN, J., FLEMROVÁ, A. *Slovník italských spisovatelů*. 1. vyd. Praha: Libri, 2004, 751 s. ISBN 80-7277-180-9. s. 532

4 KOMPARACE PRACÍ CESAREHO BECCARII A ANTONIA GENOVESIHO

Bylo již řečeno, že mezi díly Cesareho Beccarii a Antonia Genovesiho existuje mnoho paralel, byť jsou jejich traktáty na první pohled velmi odlišné. Rozdílný je takové celkový pohled, jaký měl a ještě stále má na tyto dvě velké osobnosti okruh právních historiků a filozofů. Zatímco Cesare Beccaria je jméno, které neunikne pozornosti žádného ze studentů právní historie a teorie, o postavě Antonia Genovesiho mlčí nejen soubory evropského rozsahu, ale i prameny italské. Přínos velkého Lombardžana je vyzdvihován téměř ve všech kapitolách o trestu smrti, jeho jméno je často skloňováno i ve vztahu k přirozenému právu a spravedlivému procesu. Genovesiho tvorbě se věnuje jen velmi malá část právní teorie.. Je to však proto, že by jeho přínos nebyl natolik velký, či jeho myšlenky nebyly dostatečně osvětlené? Na několika příkladech si můžeme ukázat, že tomu tak není, neboť Cesare Beccaria a Antonio Genovesi nachází velmi často shodu v tom, o čem hovoří, tedy o spravedlnosti, nutnosti trestu, apod., a přestože se v některých otázkách rozcházejí alespoň v argumentaci, jejich závěry jsou prakticky totožné.

Nejvýznamnější téma, ve kterém se Beccaria a Genovesi shodují, je otázka spravedlivého trestu. Beccaria i Genovesi se vyvíjejí stejným směrem (a je nutno dodat, že nelze vyloučit Genovesiho inspiraci lombardským současníkem, jehož kniha vyšla o pouhé dva roky dříve než Genovesiho dílo¹¹⁸). Na následujícím příkladu si můžeme ukázat, v čem dle Genovesiho i Beccarii spočívá efektivita trestu, o které bylo pojednáno i v předchozích kapitolách.

Cesare Beccaria uvádí: „Řekl jsem, že okamžitost trestu je užitečnější, protože čím je časová vzdálenost, která uběhne mezi trestem a zločinem, menší, tím je silnější

---

¹¹⁸ Konkrétně odkazuje Genovesi na Beccariův spis „*Dei delitti e delle pene*“ na s. 344 v poznámce pod čarou jako na „Il signor marchese Beccaria, gentiluomo milanese“, tedy „pana markýze Beccariu, milánského gentlemana“. Více viz GENOVESI, A. *Della Diceosina, o sia della filosofia del giusto e dell'onesto*. Milano, 1835. s. 344

a trvalejší v lidské duši spojitost těchto dvou myšlenek, zločinu a trestu, tak, že se považuje jedna za příčinu a druhá za nevyhnutelný a nutný důsledek.“¹¹⁹

Antonio Genovesi: „Není to tedy až tak přísnost trestu jako jeho jistota a rychlost, která zajišťuje pachatele a rozvíjí představivost lidu. Ty tresty, kterým se říká nedefinované a svévolné, dávají vždy prostor k tomu, aby se lichotilo zločincům a aby trpěli nevinní. A ono 'dej mi čas, abych ti dal život', a to se týká i trestů jistých, ničí podstatu a účel trestu.“¹²⁰

Zajímavým tématem je pro oba osvícenské učence otázka práva trestat, tedy od čeho se ve společnosti odvozuje tato pravomoc, která nevzniká jen tak ze sebe samotné. Zatímco Beccaria navazuje na společenskou smlouvu tak, jak ji popsal Montesquieu či Locke, a jeho východisko práva trestat je tedy takové, že lidé svěřili část své svobody do rukou panovníka, který by je ochraňoval, a z této svěřené důvěry pro něj plyne právo trestat (můžeme si tuto myšlenku představit jako jednoduchou rovnici: lidé se bojí, aby jim nebylo ublíženo, a proto se vzdávají svého práva, aby případné narušení jejich vlastních práv bylo potrestáno). Genovesi na druhou stranu odvozuje právo trestat od primitivních národů, tedy právo potrestat vzniká již samotným narušením práva jiného jaksi implicitně a automaticky. Ztratí-li tedy člověk něco, je mu nějaké právo upřeno, ten, který mu jej upřel, jej musí ztratit taky. Tato myšlenka se na první pohled může zdát velmi nevyzrálá a téměř nehodná samotného osvícenství, neboť v nás evokuje Chamurabbiho zákoník společně s heslem „*oko za oko, zub za zub*“, i přesto se však Genovesi po dlouhých úvahách dopracovává ke spravedlnosti trestu tak, jak o něm bylo pojednáno výše. Rozdílný je proto pro tyto dvě osobnosti onen uhelný kámen práva potrestat, ve většině dalších věcí se již shodují.

---

¹¹⁹ Vlastní překlad, v originále „Ho detto che la prontezza delle pene è più utile, perché quanto minore la distanza del tempo che passa tra la pena ed il misfatto, tanto è più forte e più durevole nell'animo umano l'associazione di queste due idee, delitto e pena, telché insensibilmente si considerano uno come cagione e l'altra come effetto necessario immancabile.“ Více viz BECCARIA, C. *Dei delitti e delle pene*. Cazin, 1786. s. 82-83

¹²⁰ Vlastní překlad, v originále „Non è dunque tanto la severità della pena, quanto la certezza e prestezza che cura o rei e mette in assetto la fantasia de' popoli. Quelle pene che chiamansi indefinite ed arbitrarie, lasciano sempre luogo da lusingarsi a' rei e da essere arditi dl' innocenti; e quel *dammi tempo, che ti do vita*, anche nelle pene certe, distrugge la natura e il fine della pena.“ Více viz GENOVESI, A. *Della Diceosina, o sia della filosofia del giusto e dell'onesto*. Milano, 1835. s. 368

Cesare Beccaria: „...To je to, na čem se zakládá právo panovníka trestat zločiny: na potřebě ochraňovat veřejné zdraví, které jim bylo svěřeno, před zvláštním uzurpováním; čím je svatější a nedotknutelnější jistota a čím je větší volnost, kterou dává panovník poddaným, tím spravedlivější jsou tresty. [...] Byla to tedy potřeba, která donutila lid, aby se vzdal části své volnosti. [...] Žádný člověk tak neučinil za účelem veřejného blaha; tato chiméra existuje jen v románech, kdyby to bylo možné, každý z nás by chtěl, aby se pravidla, která svazují jiné, nevztahovala na nás.“¹²¹

Antonio Genovesi: „...Podstatou trestu je vzít jedné osobě nebo celému lidu právo, které jiný ztratil. Protože pokud se mu takové právo odebere, buď aniž by byl vinen, nebo pod lehkovážnou záminkou, není to nic než nespravedlivý trest, tedy zločin. [...] Z tohoto základu se rodí pravidlo pro trestání, které je takové: Musí se ti vzít právo stejné jako to, které jsi u jiného porušil, a stejného druhu, odečte se od něj část, která byla dílem náhody, přičte se právo, které jsi měl na to, abys jeho vlastní porušil, a také právo lidského pokolení, které by mohlo být porušeno takovým trestem, a nakonec se přičte právo politického orgánu, který se zrodil ze společenských smluv.“¹²²

U obou osvícenců najdeme však i témata, kterým se sice věnují oba, jejich názory se však diametrálně liší. Je poměrně překvapivé, že takovým příkladem je otázka trestu smrti, tedy tématu, jímž se Cesare Beccaria doslova proslavil. Zatímco Cesare Beccaria je striktní abolicionista, Antonio Genovesi naopak dovozuje právo trestu nejvyššího od práva odplaty, na níž má nárok každý člověk.

---

¹²¹ Vlastní překlad, v originále „Ecco dunque sopra di che è fondato il diritto del sovrano di punire i delitti: sulla necessità di difendere il deposito della salute pubblica dalle usurpazioni particolari; e tanto più giuste sono le pene, quanto più sacra ed inviolabile è la sicurezza, e maggiore la libertà che il sovrano conserva ai sudditi. [...] Fu dunque la necessità che costringe gli uomini a cedere parte della propria libertà. [...] Nessun uomo ha fatto il dono gratuito di parte della propria libertà in vista del ben pubblico; questa chimera non esiste che ne' romanzi; se non fosse possibile, ciascuno di noi vorrebbe che i patti che legano gli altri, non ci legassero.“ Vice viz BECCARIA, C. *Dei delitti e delle pene*. Cazin, 1786. s. 8-10

¹²² Vlastní překlad, v originále „...l'essenza della pena è posta nel togliere ad una persona o ad un popolo un diritto ch'egli avea perduto, offendendo per una colpa volontaria l'altrui. Perchè se gli si toglie o senza colpa, o per leggieri pretesti, non è che una pena ingiusta, cioè un delitto. . [...] Da questo fondamento nasce la regola delle pene, ch'è questa: Ti si dee togliere un diritto eguale a quello che tu hai in altri violato, e dell'istesso genere, meno la parte che vi ha avuta la fortuna, più il diritto che tu avevi da violarlo, più il diritto del genere umano che potrebbe essere offeso per una tal pena, più finalmente il diritto del corpo politico nato da' patti sociali.“ Vice viz GENOVESI, A. *Della Dicesina, o sia della filosofia del giusto e dell'onesto*. Milano, 1835. s. 349

Zatímco Beccaria píše: „Trest smrti tedy není právem, jelikož jsem již ukázal, že jím být nemůže, ale je válkou státu proti občanovi, protože považuje za nutné či užitečné zničit jeho bytí. Jestliže ale dokážu, že smrt není ani užitečná ani nutná, zvítězím... [...] Aby byl trest spravedlivý, neměl by mít jen takovou intenzitu, jaká by stačila k odrazení člověka od páchání zločinů.“¹²³

Genovesi se staví téměř do pozice obránce trestu smrti: „Je velkou otázkou mezi zastánci ius naturale to, kde se rodí právo trestů smrti. [...] Bůh má mnoho práv trestat trestem nejvyšším, [...] je potom pravda, že žádný člověk nemá právo se zabít, avšak každý člověk má právo na trest odplatou; a toto právo, dané shodnou vůlí, přechází v obecnou vůli státu, tedy v zákon.“¹²⁴

Vidíme tedy, že se oba autoři věnují podobným tématům. V čem tedy tkví ona „záhada“ toho, proč je Beccaria natolik známý a často citovaný, zatímco o Antonia Genovesiho se zájem jeví jen velmi málo? Problém je pravděpodobně v tom, že Genovesiho dílo je příliš komplexní snad i pro dnešního čtenáře, stejně jako pro čtenáře tehdejší doby – mísí se v něm snaha popsat faktický stav, ideální řešení a zároveň kontemplace nad morálností společnosti a jinými tématy spadajícími například do etiky. Jako příklad nám může sloužit následující úryvek z Genovesiho knihy zabývající se tím, co je morálka, právo, a především v čem tkví rovnost lidí. Podobná zamyšlení najdeme u Cesareho Beccarii jen velmi zřídka. Antonio Genovesi ve svém díle „*Della Diceosina, o sia della filosofia del giusto e dell'onesto*“ uvádí toto:

„Jsou tací, kteří se vysmívají doktríně o přirozené rovnosti lidí, a vysmívají se také jednotě druhu, mají jí za falešnou, jako by byla opakem zkušenosti. Síly, říkají, lidí, složené z těla a duše, jsou tak rozdílné, jak jsou rozdílní lidé samotní. Příroda, říká Leibnitz, nemůže stvořit dvě individua, která by byla dokonale stejná; a jak by stvořila

---

¹²³ Vlastní překlad, v originále „Non è dunque la pena di morte un diritto, mentre ho dimostrato che tale essere non può, ma è una guerra della nazione con un cittadino, perchè giudica necessaria o utile la distruzione del suo essere. Ma se dimostrerò non essere la morte né utile né necessaria, avrò vinto...“ Více viz BECCARIA, C. *Dei delitti e delle pene*. Cazin, 1786. s. 63 a násl.

¹²⁴ Vlastní překlad, v originále „Gran questione è tra' trattatori del jus naturale, donde nasca il diritto delle pene capitali. [...] Dio ha tanti diritti da punir capitalmente, [...] è vero poi che niun uomo ha il diritto di ammazzarsi: ma ogni uomo ha il diritto alla penna del taglione; e questo diritto per l'unione delle volontà passa nella volontà comune dello Stato, cioè nella legge.“ Více viz GENOVESI, A. *Della Diceosina, o sia della filosofia del giusto e dell'onesto*. Milano, 1835. s. 471-472

několik milionů lidí, kteří by byli dokonale stejní? Rovnost lidí je fyzikální chimérou; a nemusela by být pravdivou z hlediska morálky; 'protože morálka lidí se zakládá na fyziku lidí i všehomíra.' [...] Aby existovaly dvě osoby, které jsou fyzicky dokonale stejné, jelikož jsou jako a k a, b k b, atd., je z pohledu fyzikálního nemožné. Takováto rovnost je chimérou. Ale existuje ještě rovnost obecného práva, neboli možnosti bytí, žití a hledání štěstí? Jsou snad nerovná množství fyzických vlastností, 'ale ne jejich povaha'...¹²⁵

V této ukázce Genovesi apeluje na ty, kteří nevěří v rovnost práv lidí, tedy v myšlenku vsutku moderní, která je základem téměř všech právních řádů dnešního světa. Podobně se Genovesi ještě zamýšlí nad otázkou, co je spravedlivé, ctnostné, potřebné, apod.

"...ze své podstaty se musí slova 'spravedlnost', 'upřímnost', 'ctnost', 'potřeba', 'zájem' striktně oddělovat. Jestliže dodržování práva božího, našeho, ostatních, je spravedlnost, je také upřímností a opravdovou morální ctností. A jestliže je tato zákonem rovnováhy mezi soustřednou a expanzivní silou, a jen tato rovnováha nás může učinit šťastnými, pak je jen ona opravdovou potřebou a naším pravým zájmem. Jestliže nespravedlnost není nic jiného než porušování práv, ať už těch od Boha, nebo nás samých či ostatních, pak ona sama bude neřestí. A jestliže se tato neřest snaží rozbourat rovnováhu oněch primitivních sil, dát je do protikladu a zavést nás tak k bolesti a utrpení, tato neřest nemůže být již nikdy opravdovou potřebou."¹²⁶

---

¹²⁵ Vlastní překlad, v originále „V'ha coloro che si ridono della dottrina dell'egualità naturale degli uomini, e dell'unità di specie, avendola per manifestamente falsa, come contraria alla sperienza. Le forze, dicono costoro, delle persone, composte di quelle di corpo e di anima, sono così diverse, come le persone dono distinte. La natura, dicea Leibnitz, non può denerare due individui perfettamente tra loro simili; e come genererebbe tanti milioni d'uomini perfettamente eguali? L'egualità degli uomini è una chimera in Fisica; e non potrebbe esser vera in Morale; 'perchè la Morale degli uomini è fondata su la Fisica degli uomini e dell'universo.' [...] Due uomini perfettamente eguali nel fisico, sicche sieno come a ad a, b a b, ec., sono fisicamente impossibili. Questa egualita e una chimera. Ma seque da ciò, che sia impossibile l'egualità del Diritto generale, o sia della facoltà di essere, di vivere, di cercar la delicità? Saranno disuguali le quantita delle proprietà fisiche, 'ma non la natura di queste proprietà.' Více viz GENOVESI, A. Della Diceosina, o sia della filosofia del giusto e dell'onesto. Milano, 1835. s. 45 a násl.

¹²⁶ Vlastní překlad, v originále „In natura queste parole giusto, onesto, virtù, utile, interesse, non si possono se non stoltamente distinguere. Se il serbare intatti i diritti di Dio, i nostri, quelli degli altri, e la giustizia, ella e altresì l'onestà e la vera virtù morale. E se questa e la legge dell'equilibrio tra la forza concentriva ed espansiva, e quest'equilibrio solo può fare la nostra

Přestože se Beccaria podobným zamyšlením o podstatě dobra, zla, spravedlnosti a jiných neurčitých pojmech příliš nevěnuje, jeho velký přínos je spatřován v kapitole „*Dei delitti e delle pene*“, která se zabývá mírností trestů. Alespoň krátký úryvek nám tedy ukazuje, v čem spočívá Beccariova úvaha:

„Jistota trestu, i když mírného, udělá vždy větší dojem než strach z jiného, mnohem hrůznějšího, spojeného s nadějí beztrestnosti; protože zla, i ta nejmenší, jestliže jsou jistá, vždy lidské duše děsí.“¹²⁷

Přestože je Genovesiho dílo daleko rozsáhlejší než Beccariův spis (a hovoříme teď pouze o dílu „*Diceosina*“), jsou i témata, kterým se Genovesi na rozdíl od Beccarii nevěnuje vůbec, nebo jen velmi okrajově. To je případ především otázky trestu smrti, ve které Beccaria vyniká obzvlášť, ale také mírnost trestání. Vidíme tak, že Beccariovo dílo „*Dei delitti e delle pene*“ je zaměřeno spíše prakticky, nabízí řešení, kdežto Genovesiho „*Diceosina*“ je opravdu dílem filozofa, který se zamýšlí nad různými otázkami a tématy, provádí komparace a sepisuje své úvahy, avšak s rezolutním řešením situace nepřichází, alespoň ne v takto obecné rovině.

---

presente felicità; ella sola e il vero utile e il vero interesse nostro. Se l'ingiustizia non è che l'offendere i diritti o del Padrone del mondo o di noi medesimi o degli altri, questo medesimo sarà i vizio. E se questo tende a sconcertare le nostre primitive forze, a merrele in contrasto ed a trarci al dolore ed alla miseria, il vizio non può giammai essere vera utilità.“ Více viz GENOVESI, A. *Della Diceosina, o sia della filosofia del giusto e dell'onesto*. Milano, 1835. s. 55 a násl.

¹²⁷ Vlastní překlad, v originále „La certezza di un castigo, benchè moderato, farà sempre una maggiore impressione che non il timore di un altro piu terribile, unito colla speranza dell'impunità; perchè i mali, anche minimi, quando son certi, spaventano sempre gli animi umani.“ Více viz BECCARIA, C. *Dei delitti e delle pene*. Cazin, 1786. s. 85 - 86

Závěr

Přestože v dějinách celého Apeninského poloostrova pravděpodobně není pro moderní dobu významnějšího roku než je rok 1861, období, které tomuto mezníku předcházelo, si s jeho vlivem na budoucí generace nezádá. Osvícenství bylo epochou boje světla proti tmářství, dobou, kdy se celý svět a jeho chápání mělo od základu změnit. V učebnicích dějepisu se při zmínce tohoto tématu jistě dočteme o významných francouzských a britských myslitelích, či o velkých osvícenských panovnících. Ale není třeba zapomínat i na osobnosti z jiných koutů Evropy a z jiných vrstev obyvatelstva, na ty „obyčejné“ hlavy své doby, které pro moderního člověka učinily mnoho.

Tato práce si kladla za cíl představit blíže alespoň dva z italských osvícenských myslitelů, rozebrat jejich dílo a ukázat tak, jak se myšlenky staré téměř dvě stě padesát let propojují s dobou, ve které žijeme. Neboť otázky, kterým se věnovali jak Cesare Beccaria, tak Antonio Genovesi, jsou stále živé. Problematika trestu smrti se vždy, když je spáchán nějaký obzvlášť zavrženíhodný zločin, vrací jako bumerang, pokaždé se znovu a opakovaně rozhoří diskuze o tom, kdo má právo vzít jinému život, jaká je účelnost trestu nejvyššího, efektivita pravidla „oko za oko, zub za zub“. Trest smrti se stává pouhým heslem, za které schováváme spravedlnost, a neuvědomujeme si, jak dlouho se za jeho zrušení bojovalo, a že tento boj je neoddělitelně spojen s kořeny lidské důstojnosti. Také téma nezadatelných, přirozených a nezcizitelných lidských práv se v historii stále omílá jako jedna z nejvděčnějších reakcí na cokoliv, co se nám nelíbí. A opět to byli osvícenští filozofové, a mezi nimi právě ti, jejichž rodištěm byla dnešní Itálie, kteří se, ne sice poprvé, ale rozhodně nejvýrazněji a nejúspěšněji, zasadili o to, abychom o takovýchto věcech vůbec mohli diskutovat.

Apeninský poloostrov osmnáctého století byl ještě stále oblastí, která byla spojena literaturou, tradicí, jazykem Dantovým a Petrarcovým, avšak územně, administrativně, a snad i myšlenkově zůstávala roztříštěnou. Ekonomická i sociální úroveň každého městského státu byla odlišná od sousedního, a to vlivem mnoha faktorů – mentalita, vládnoucí dynastie, historická zkušenost, podnebí. Jižní Itálie byla vždy, a nejsme daleko od pravdy, budeme-li tvrdit, že je tomu tak do dnes, považována za jakousi „chudší sestru“ severu, oblasti po všech stránkách vyspělé a vždy tzv. „o krok napřed“. Na výše popsaném případě bylo však demonstrováno, že v období osvícenství bylo právě Neapolské království jednou z bašt nových revolučních

myšlenek, které byly s nadšením uváděny do praxe a často s větším úspěchem, než na opěvovaném severu, na kterém se, alespoň v několika málo regionech, osvícenství nedokázalo uplatnit v celé své velikosti. Statistiky uvádějí, že nárůst počtu obyvatel v Neapoli byl neporovnatelný s přírůstkem v jiných oblastech. Byť je to snad zapříčiněno jinou výchozí pozicí každého ze států, tento fakt poměrně dobře poslouží k boření mýtu vždy zaostalého jihu, stejně jako sama osobnost Antonia Genovesiho, jednoho z největších učenců své doby.

Osvícenství jako takové bychom, možná poněkud směle, mohli nazvat jako jakýsi předstupeň italského *Risorgimenta*. Přestože dějinný vývoj byl přerušen napoleonskými válkami a následnou restaurací, osvícenské myšlenky, byť ozývající se z různých koutů jinak rozdělené země, dokázaly zasáhnout velkou část poloostrova, a stát se tak pojítkem jednoty budoucí Itálie. Překonání rozdílů vedlo k jednomu z mála skutečně celo-italských fenoménů.

Shrnutím veškerého řečeného je nevyvratitelné, že osvícenství mělo nezměrný vliv ve své době, v době bezprostředně navazující a ponechává si jistý vliv i dnes. Otázkou však zůstává, zdali jsme již dosáhli osvíceného věku, či onen proces osvěcování ještě stále pokračuje, a je-li vůbec možné, aby člověk úplného osvětlení dosáhl. Příkladem nám mohou být dvě postavy, které snad úplně boj světla s tmou nevyhrály, avšak nepochybně se vítězství ve své době přiblížily.

Riassunto

La presente tesi é dedicata all'epoca dell'Illuminismo sul territorio italiano. Il suo scopo era presentare al lettore le principali idee di questo movimento, la loro diffusione sul territorio e contemporaneamente il loro influsso e la loro successiva messa in pratica. La tesi si concentra su due personaggi dell'illuminismo italiano, Cesare Beccaria e Antonio Genovesi, sui cui pensieri e opere specifiche il testo è costruito.

La parte introduttiva é dedicata all' Illuminismo in generale, traccia le basi, i pensieri principali ed anche le conseguenze dell'operazione di questo movimento. Successivamente il testo analizza la situazione nelle singole regioni della penisola nel Settecento e prende in considerazione le condizioni storiche che hanno fatto nascere l' Illuminismo italiano.

Nella seconda parte viene presentato il personaggio di Cesare Beccaria, avvocato e filosofo proveniente dalla Lombardia Asburgica. Dopo la parte iniziale, dedicata alla sua vita, viene analizzata la sua filosofia posta alla base del trattato „Dei delitti e delle pene“. Particolare attenzione è dedicata alla questione della giustizia e dell'autorità di punire, ma anche alle questioni del processo penale e dell'efficienza della punizione. Il ragionamento di Beccaria sul tema della pena di morte e dei vantaggi della sua eventuale abolizione formano poi un capitolo separato. Alla fine si fa un breve discorso sull'influsso che Beccaria ha avuto sulle leggi moderne, sia quelle europee che extraeuropee.

La terza parte si concentra sul secondo importante personaggio dell'Illuminismo italiano, Antonio Genovesi. Come nel capitolo precedente verrà analizzata la sua vita, per poi seguire con una breve analisi dei suoi ragionamenti filosofici. Si parla brevemente degli scritti anticlericali di Genovesi e delle sue opere di economia, particolare attenzione viene poi data ai suoi pensieri sulla giustizia e sul diritto, soprattutto riguardo al suo libro „*Della Diceosina, o sia della filosofia del giusto e dell'onesto*“. Alla fine sono presentati infine altri pensatori illuminati dell'Italia meridionale il cui lavoro è stato influenzato significativamente da Antonio Genovesi.

L'ultimo capitolo é dedicato alla comaparizione di alcuni pensieri fondamentali dei due filosofi, sia quelli in cui trovano accordo, sia a quelli in cui i loro atteggiamenti sono più che diversi.

Summary

The present Bachelor's Thesis is dedicated to the period of the Enlightenment in the area of present day Italy. Its aim was to introduce to the reader the main ideas of this movement, their expansion to the territory of the Appenine Peninsula and at the same time the influence they had and the way they were put into practice. The Thesis concentrates on two personalities of the Italian Enlightenment, Cesare Beccaria and Antonio Genovesi. It is on their ideas and particular works that this Thesis is built.

The initial part is dedicated to the Enlightenment in general, it tracks its origins, main thoughts and also the consequences of the operation of the movement. Consecutively, the Thesis deals with the situation on the Appenine Peninsula in the eighteenth century, with the situation in its single regions taking the historical circumstances that gave rise to the Italian Enlightenment into consideration.

The character of Cesare Beccaria, a lawyer and a philosopher who was born in the Habsburg Lombardy, is introduced in the second part. After the initial part which is dedicated to his life we acquaint with his main philosophical reflections that are included in his tractate „*Dei delitti e delle pene*“. Considerable attention is paid to the question of justice and the authority to punish, but simultaneously also to the questions of criminal process and the efficiency of punishing. Beccaria's reflection over capital punishment and the advantages of its potential abolitions forms a separate chapter. Concluding this part, a short notice is given to Beccaria's influence on modern codification, both European and extraeuropean.

The third part considers a second important personality of the Italian Enlightenment, Antonio Genovesi. As well as in the preceding chapter, we track his life and after that follows a brief analysis of his philosophical reflections. We shortly deal with Genovesi's anticlerical publications and economical works, but a significant emphasis is given to his reflections on justice and law, with regard to his book „*Della Diteosina, o sia della filosofia del giusto e dell'onesto*“. In the end some other enlightened thinkers of Southern Italy whose work has been considerably influenced by Antonio Genovesi are introduced.

The last chapter is dedicated to the comparison of some fundamental thoughts of the two philosophers, both to those in which they find compliance and to those in which their attitudes more then differ.

Resumé

Předložená bakalářská práce je věnována období osvícenství na území dnešní Itálie. Jejím cílem bylo seznámit čtenáře s hlavními myšlenkami tohoto hnutí, jejich rozšířením na území Apeninského poloostrova a zároveň s jejich vlivem a následným uvedením do praxe. Práce se soustředí na dvě osobnosti italského osvícenství, Cesareho Beccariu a Antonia Genovesiho, na jejichž myšlenkách a konkrétních dílech je práce vystavěna.

Úvodní část je věnována osvícenství obecně, mapuje vznik, hlavní myšlenky i důsledky působení toho hnutí. Následně je pojednáno o situaci osmnáctého století na Apeninském poloostrově, v jednotlivých oblastech a s přihlédnutím k historickým okolnostem, které daly vzniknout italskému osvícenství.

Ve druhé části je představena postava Cesareho Beccarii, právníka a filozofa pocházejícího z habsburské Lombardie. Po úvodní části věnované jeho životu se seznamujeme s jeho hlavními filozofickými úvahami obsaženými v traktátu „*Dei delitti e delle pene*“ (O zločinech a trestech). Velký důraz je kladen na otázku spravedlnosti a pravomoci trestat, ale i na otázky trestního procesu a efektivity trestání. Samostatnou podkapitolu potom tvoří Beccariovy úvahy na téma trestu smrti a výhod jeho případné abolice. Závěrem je ještě krátce pojednáno o Beccariově vlivu na moderní kodifikace, a to jak evropské, tak ty zaoceánské.

Třetí část se zaměřuje na druhou významnou osobnost italského osvícenství, Antonia Genovesiho. Stejně jako v kapitole předcházející je zmapován jeho život, na nějž navazuje stručná analýza filozofických úvah. Krátce se zabýváme Genovesiho spisy antiklerikálními i pracemi ekonomickými, důraz je však kladen především na jeho úvahy o spravedlnosti a právu, a to s přihlédnutím k jeho knize „*Della Dicosina, o sia della filosofia del giusto e dell'onesto*“ (Dicosina neboli O filozofii spravedlnosti a cti). Nakonec jsou krátce představeni někteří další osvícenští myslitelé jižní Itálie, jejichž práci Antonio Genovesi významně ovlivnil.

Poslední kapitola je věnována srovnání některých základních myšlenek dvou filozofů, a to jak těch, ve kterých se shodují, tak těch, ve kterých je jejich postoj více než odlišný.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

ADAMOVIÁ, K., BĚLOVSKÝ, P., FALADA, D., HORÁK, Z., KINDL, V., PELIKÁN, D., SKŘEJPEK, M., TRETERA, R. J., a SELTENREICH, R. *Dějiny evropského kontinentálního práva: vysokoškolská právnická učebnice*. 3. uprav. vyd. Praha: Leges, 2010, ISBN 978-80-87212-54-7.

ALBINI, P. L. *Delle dottrine filosofiche sul diritto di Antonio Genovesi: memorie*. Dalla Stamperia reale, 1859.

ASTARITA, T. *Mezi vodou slanou a svěcenou: dějiny jižní Itálie*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: BB art, 2006, ISBN 80-7341-947-5.

AUDEGEAN, Philippe. *La philosophie de Beccaria: savoir punir, savoir écrire, savoir produire*. Paris: Vrin, c2010. ISBN 978-2-7116-2303-7.

BECCARIA, C. *Dei delitti e delle pene*. Cazin, 1786.

BECCARIA, Cesare, Luigi FIRPO a Gianni FRANCIONI. *Edizione nazionale delle opere di Cesare Beccaria*. Milano: Mediobanca, 1984-2009.

BLAFKOVÁ, M. Americká revoluce a kořeny moderního státu [online]. *E-polis.cz*, 8. květen 2008. [cit. 2014-02-16]. Dostupné z WWW: <<http://www.e-polis.cz/politické-teorie/266-americká-revoluce-a-koreny-moderního-státu.html>>. ISSN 1801-1438.

CARPANETTO, D., RICUPERATI, D. *Italy in the age of reason 1685-1789*. London: Longman, 1987, ISBN 0-582-49145-2.

FOUCAULT, M. *Co je to osvícenství?* In *Filosofický časopis*, roč. 41, 1993, č. 3.

FOUCAULT, M. *Dohlížet a trestat: kniha o zrodu vězení*. Praha: Dauphin, 2000. ISBN 80-86019-96-9.

GENOVESI, A. *Della Diceosina, o sia della filosofia del giusto e dell'onesto*. Milano, 1835.

GENOVESI, A. *La logica per li giovanetti*. A spese Remondini di Venezia, 1779.

GENOVESI, A., VENTURI, F. *Scritti*. Torino: G. Einaudi, 1977, I.

HALADA, J., BĚLINA, P. a GRULICH, T. *Dějiny zemí Koruny české*. 1. vyd. Praha: Vincenc Paseka, 1992. ISBN 80-85192-30-6.

HALADA, J. *Osvícenství: věk rozumu*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984.

HEJNA, D. *Náboženství a společnost: věda o náboženství a její historické kořeny*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-80-247-2427-0.

HOSTETTLER, J. *Cesare Beccaria: the genius of on crimes and punishments*. Hook, Hampshire, U. K.: Waterside Press, 2011, xviii, 21-160 p. ISBN 1904380638.

HUBENÁK, L. *Nekorunovaný král Evropy F. M. Voltaire*. Banská Bystrica: Právnická fakulta univerzity Mateja Bela, 2004. ISBN 978-80-969078-3-0.

ISRAEL, J. I. *A revolution of the mind: radical enlightenment and the intellectual origins of modern democracy*. Princeton: Princeton University Press, c2010. ISBN 978-0-691-14200-5.

KADLEC, J. *Přehled církevních dějin českých*. 1. vyd. Řím: Křesťanská akademie, 1987.

KANT, I. *Odpověď na otázku: Co je to osvícenství?* In Filosofický časopis, roč. 41, 1993, č. 3

KUDRNA, J. *Dějiny Itálie V.-XVIII. století*. 2. upravené vyd. Brno: Univerzita J.E. Purkyně v Brně, 1983.

MILLER, D., COLEMAN, J., CONNOLLY, W. E. a RYAN, A. *Blackwellova encyklopedie politického myšlení*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1995, xiii, ISBN 80-85617-47-1.

MONTI, G. M. *Due grandi riformatori del settecento: A. Genovese e G. M. Galanti*. Firenze, 1926.

PASCAL, Blaise. *Myšlenky: výbor*. Vyd. 2., v Mladé frontě 1. Praha: Mladá fronta, 2000. ISBN 80-204-0850-9.

PELÁN, J., FLEMROVÁ, A. *Slovník italských spisovatelů*. 1. vyd. Praha: Libri, 2004, 751 s. ISBN 80-7277-180-9.

PROCACCI, G. *Dějiny Itálie*. Vyd. 1., Dotisk 3. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2010, ISBN 978-80-7106-721-4.

ROMANO, R., VIVANTI, C. *Dal primo settecento all'unità: l'illuminismo e il risorgimento*. Milano: Il sole 24 ore, 2005, viii-xiv.

TINKOVÁ, Daniela. *Hřích, zločin, šílenství v čase odkouzlování světa*. Vyd. 1. Praha: Argo, 2004. ISBN 80-7203-565-7.

VOLTAIRE. *Filozofický slovník: (výber)*. 1. vyd. Bratislava: Pravda, 1976

SEZNAM ELEKTRONICKÝCH ZDROJŮ

BRUNI, L. heslo *Genovesi Antonio* In: Il Contributo italiano alla storia del Pensiero (2012) [online] [cit. 2014-03-22] Dostupné z WWW: <[http://www.treccani.it/enciclopedia/antonio-genovesi_\(Il_Contributo_italiano_alla_storia_del_Pensiero:_Economia\)/](http://www.treccani.it/enciclopedia/antonio-genovesi_(Il_Contributo_italiano_alla_storia_del_Pensiero:_Economia)/)>.

Decretali In: *Enciclopedia Italiana* (1931) [online] [cit. 2014-03-23] Dostupné z WWW: <[http://www.treccani.it/enciclopedia/decretali_\(Enciclopedia_Italiana\)/>](http://www.treccani.it/enciclopedia/decretali_(Enciclopedia_Italiana)/>).

Ducato di Modena In: Dizionario di Storia (2010) [online] [cit. 2014-02-22] Dostupné z WWW: <[http://www.treccani.it/enciclopedia/ducati-di-modena_\(Dizionario-di-Storia\)/>](http://www.treccani.it/enciclopedia/ducati-di-modena_(Dizionario-di-Storia)/>).

Leopoldo II imperatore In: *Enciclopedia Italiana* (1933) [online] [cit. 2014-02-22] Dostupné z WWW: <[http://www.treccani.it/enciclopedia/leopoldo-ii-imperatore_\(Enciclopedia-Italiana\)/>](http://www.treccani.it/enciclopedia/leopoldo-ii-imperatore_(Enciclopedia-Italiana)/>).

NĚMEC, V. „*Přirozenoprávní teorie*“ bez pojmu přirozenosti [online] [cit. 2014-03-29] Dostupné z WWW: <<http://buberfund.cz/projekt-webdialog/universalnost-lidskych-prav/%E2%80%9Epřirozenopravní-teorie%E2%80%9Cbez-pojmu-přirozenosti-v-nemec/>>.

POTOLICCHIO, A. heslo *Genovesi Antonio* In: *Enciclopedia italiana* (1932) [online] [cit. 2014-03-17] Dostupné z WWW: <[http://www.treccani.it/enciclopedia/antonio-genovesi_\(Enciclopedia_Italiana\)/>](http://www.treccani.it/enciclopedia/antonio-genovesi_(Enciclopedia_Italiana)/>).

TERRACCIANO, N. *Carlo Lauberg: il patriota amico della libertà* [online] 16. 9. 2011 [cit. 2014-03-29] Dostupné z WWW: <<http://www.monitorenapoletano.it/sito/atti-e-documenti-della-repubblica-partenopea/biografie/260-carlo-lauberg-il-patriota-amico-della-liberta.html>>.

VENTURI, F. heslo *Beccaria Cesare* In: *Dizionario Biografico degli italiani – Volume 7* (1970) [online] [cit. 2014-02-22] Dostupné z WWW: <[http://www.treccani.it/enciclopedia/cesare-beccaria_\(Dizionario-Biografico\)/>](http://www.treccani.it/enciclopedia/cesare-beccaria_(Dizionario-Biografico)/>).